

Projekt

z dnia 12 lipca 2021 r.

Zatwierdzony przez

**UCHWAŁA NR
RADY MIASTA ŻORY**

z dnia 29 lipca 2021 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami miasta Żory na lata 2021-2024

Na podstawie: art. 7 ust. 1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2020r. poz 713, z późn. zm), art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2021, poz. 710 z późn. zm), po zaopiniowaniu projektu programu przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach

**RADA MIASTA
u c h w a ł a**

§ 1.

Przyjąć Gminny Program Opieki nad Zabytkami miasta Żory na lata 2021-2024, stanowiący załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2.

Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Żory.

§ 3.

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA ŻORY

750 lecie założenia miasta 1272–2022

/NA LATA 2021–2024/

2021

Spis treści

Wstęp	3
1. Podstawa prawna sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	4
2. Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce.....	6
3. Polityki ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wynikające z krajowych i wojewódzkich dokumentów strategicznych	8
3.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022	8
3.2 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2018–2021	8
4. Polityka Miasta Żory wobec zabytków określona w gminnych dokumentach strategicznych	10
4.1 Strategia Rozwoju Miasta Żory 2020+	10
4.2 Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Żory do 2023 roku	10
4.3 Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Miasta Żory na lata 2015–2018 z perspektywą na lata 2019–2022	11
5. Ochrona zabytków w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego	12
5.1 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Żory	12
5.2 Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	13
6. Charakterystyka gminy.....	14
7. Obiekty objęte ochroną konserwatorską oraz wpisane do Wojewódzkiej i Gminnej Ewidencji Zabytków	19
8. Analiza SWOT	21
9. Założenia oraz zasady realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	23
Załącznik 1. Historia – kalendarium Żor do 2000 roku	33
Załącznik 2. Rejestr zabytków.....	37
Załącznik 3. Gminna Ewidencja Zabytków.....	42
Załącznik 4. Wykaz stanowisk archeologicznych na terenie miasta Żory.....	50

Wstęp

Gminny Program Opieki nad Zabytkami realizuje politykę samorządową w zakresie opieki nad zabytkami, a tym samym częścią krajowego systemu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Sporządzany jest przez samorząd, jednak jego realizacja wymaga współpracy wielu innych interesariuszy: właścicieli i użytkowników zabytków, mieszkańców i wspólnot lokalnych, instytucji kultury, przedsiębiorców itd.

Działania gminy wynikające z programu mogą mieć charakter bezpośredni lub pośredni. Do pierwszej grupy zaliczane są zadania własne gminy wynikające z art. 7.1 pkt. 9 ustawy o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 roku (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 713, 1378), innych ustaw oraz związane z faktem posiadania przez gminę obiektów zabytkowych. Charakter pośredni występuje w przypadkach, gdy gmina inicjuje i inspirowa, wspomaga czy dotuje działania związane z ochroną i opieką nad zabytkami.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami obejmuje problematykę dziedzictwa kulturowego, jako istotnego czynnika tożsamości i wizerunku miasta. Zabytki są wartościowym i nieodnawialnym zasobem, który właściwie zarządzany winien stać się elementem wykorzystywanym w rozwoju i promocji miasta.

Program jest kontynuacją założeń Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Żory na lata 2017–2020, przyjętego uchwałą z dnia 25 maja 2017 roku Nr 394/XXXII/17, Rady Miasta Żory, opracowanego przez Pracownię Dokumentacji Zabytków ALMA z siedzibą we Wrocławiu.

Program uwzględnia zmiany wynikające ze zmian Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Miejskiej Żory oraz Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków, dokumentów programowych gminy oraz obowiązujących przepisów prawnych.

Program opracowany został zgodnie z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa ujętymi w opracowaniu *Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny*, Warszawa 2008.

1. Podstawa prawna sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Obowiązek wykonania gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. 2020 r. poz. 282, 782, 1378), zwanej dalej ustawą. Program sporządzany jest na okres 4 lat. Zgodnie z art. 87.2 ustawy programy opieki nad zabytkami mają na celu:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Podstawą do sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest ewidencja zabytków (art. 21 ustawy). W gminnej ewidencji zabytków (dalej: GEZ) ujmuje się zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków, inne zabytki znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków (dalej: WEZ), inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 22.5 ustawy).

Ewidencje zabytków są dokumentami otwartymi, na bieżąco korygowanymi i uzupełnianymi na podstawie wyników ciągłego procesu badawczego i weryfikującego stan zabytków. Tryb tworzenia wojewódzkich i gminnych ewidencji zabytków regulują przepisy Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113 poz. 661 zm. Dz. U. 2019 poz. 1886).

*

Wdrażanie gminnego programu opieki nad zabytkami pozwoli na realizację m.in. następujących celów:

- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami,

- wyznaczanie celów i kierunków działania w zakresie ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, służących do planowania badań i prac z zakresu ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz do planowania rozwoju gminy,
- upowszechnianie i promowanie dziedzictwa gminy,
- wzmacnianie współpracy z właścicielami zabytków, środowiskami naukowymi, organizacjami pozarządowymi i innymi jednostkami samorządu terytorialnego,
- skuteczne zarządzanie zasobem zabytków gminnych, a przez to wzmacnianie rozwoju gminy.

Opracowany program przyjmuje rada gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 87.3 ustawy). Programy ogłaszane są w wojewódzkim dzienniku urzędowym (art. 87.4 ustawy). z realizacji programów co 2 lata sporządzane jest sprawozdanie, które przedkłada się radzie gminy (art. 87.5 ustawy).

2. Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce

Ochrona dziedzictwa narodowego zapisana jest w Konstytucji RP jako jedno z podstawowych zadań państwa polskiego i każdego jego obywatela zapisanym (art. 5) Zabytki są istotnym elementem narodowego dziedzictwa identyfikującym społeczeństwo kulturalnie, politycznie i historycznie. Zgodnie z art. 6 „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”.

Podstawowym aktem prawnym określającym przedmiot i zasady ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. 2020 r. z późn. zm.). Zgodnie z ustawą zabytkiem jest „nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową” (art. 3 pkt 1 ustawy). Przedmiotem ochrony i opieki są bez względu na stan zachowania zabytki nieruchome (m.in. krajobraz kulturowy, układy urbanistyczne i ruralistyczne, zespoły zabudowy, dzieła architektury i budownictwa, obiekty przemysłu i techniki, cmentarze, parki, ogrody, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne), zabytki ruchome (m.in. dzieła sztuk plastycznych, kolekcje, urządzenia, narzędzia, instrumenty) oraz zabytki archeologiczne (pozostałości historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany i in.).

Jak wynika z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy z 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym ochrona zabytków należy do zadań własnych gminy. Termin ochrona zabytków jest uszczegółowiony w art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Polega ona, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ochrona zabytków przez gminy jest wykonywana za pomocą ustawowo zdefiniowanych narzędzi. z przepisów ustawy o ochronie i opiece zabytków wynika obowiązek gminy jakim jest utworzenie gminnej ewidencji zabytków i opracowanie gminnego programu opieki nad zabytkami oraz uprawnienie gminy do powołania parku kulturowego. Natomiast w zakresie realizacji swoich obowiązków i uprawnień dotyczących zagospodarowania przestrzennego gmina ma możliwość formułowania zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w tym zakazów i nakazów w zakresie zachowania formy, otoczenia i ekspozycji

obiektów zabytkowych włączonych do GEZ, czy też tworzenia stref ochron konserwatorskiej. Tym samym gmina, wypełniając zadania wynikające z jej kompetencji dotyczących ochrony zabytków, może wpływać na postępowanie w zakresie sprawowania opieki nad zabytkami przez właściciela lub posiadacza zabytku.

Pojęcie opieki nad zabytkami wyjaśnione jest w art. 5 ustawy. Zgodnie z zapisami wymienionego artykułu opieka nad zabytkami to działania sprawowane przez właściciela lub posiadacza zabytku, w szczególności polegające na zapewnieniu warunków:

1. Naukowego badania i dokumentowania zabytku.
2. Prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i budowlanych przy zabytku.
3. Zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie.
4. Korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości.
5. Popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Przepisy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się również w innych aktach prawnych, w tym: w ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. z 2013 poz. 627 z późn. zm.), ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 roku o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. z 2010 nr 102 poz. 651 z późn. zm.), ustawie z dnia 7 lipca 1994 roku Prawo Budowlane (t.j. Dz. U. z 2013 poz. 1409 z późn. zm.) oraz w rozporządzeniach.

3. Polityki ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wynikające z krajowych i wojewódzkich dokumentów strategicznych

3.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022

Przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z 13 sierpnia 2019 roku w sprawie „Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022” (M.P. 2019, poz. 808).

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji celów¹. Celem głównym Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami jest „stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”. Cel ten realizowany ma być poprzez trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.
- Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
- Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

W Krajowym Programie Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022, w ramach wymienionych celów szczegółowych określono kierunki działań, których realizacja ma na celu stworzenie systemowego wsparcia oraz narzędzi dla podniesienia wiedzy, usprawnienia realizacji i zwiększenia efektów sprawowanej ochrony zabytków i opieki nad zabytkami realizowanych w terenie przez konserwatorów zabytków, samorządy terytorialne oraz instytucje i osoby sprawujące opiekę nad zabytkami.

Kierunek działania „Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym” (cel szczegółowy 1) skierowany jest stricte do jednostek samorządu terytorialnego. Przewiduje on m.in. szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, merytoryczne wsparcie procesu rewitalizacji w gminach a także przeprowadzenie konkursu Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

3.2 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2018–2021

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami jest instrumentem realizacji wojewódzkiej strategii działań wobec zabytków. Jego celem głównym jest poprawa stanu zachowania zabytków oraz

¹ Rozdział I: *Wprowadzenie Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022.*

włączenie ich w procesy rozwoju gospodarczego i społecznego województwa z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami określa dwa cele strategiczne:

- Cel strategiczny I: Zachowanie dziedzictwa kulturowego i włączenie go w procesy gospodarcze.
- Cel strategiczny II: Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Żory realizuje cele i zadania Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami, w szczególności:

- Kierunek działań I.1.A: Weryfikacja zabytków województwa.
- Kierunek działań I.2.A: Tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami.
- Kierunek działań I.2.B: Zarządzanie zabytkami.
- Kierunek działań I.3.A: Konserwacja i adaptacja obiektów.
- Kierunek działań II.1.A: Wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym.
- Kierunek działań II.1.B: Popularyzacja i promocja zabytków i wiedzy o zabytkach.
- Kierunek działań II.2.A: Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu.

4. Polityka Miasta Żory wobec zabytków określona w gminnych dokumentach strategicznych

4.1 Strategia Rozwoju Miasta Żory 2020+

Strategia Rozwoju Miasta Żory 2020+ „Żory przyjazne miasto” przyjęta została uchwałą Rady Miasta Żory z dnia 25 września 2014 roku nr 525/L/2014.

Jest to podstawowy dokument planistyczny określający cele rozwoju lokalnego oraz sposoby ich realizacji. Interesariuszami strategii są wszyscy aktualni i potencjalni użytkownicy miasta.

Strategia traktuje dziedzictwo przyrodniczo-kulturowe jako jeden z potencjałów umożliwiających rozwój miasta. Oprócz elementów materialnych (średniowieczny układ, zabytki) strategia zwraca również uwagę na wartości niematerialne wskazując na działania mieszkańców na rzecz pielęgnowania regionalizmów /Centrum Edukacji Regionalnej/, czy działalności Towarzystwa Miłośników Miasta Żory.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Żory wpisuje się w cele strategiczne i szczegółowe określone w Strategii Rozwoju Miasta Żory 2020+:

Cel strategiczny C1 – Miasto konkurencyjne gospodarczo

Cel szczegółowy:

- C1.1. Rozwinięta oferta gastronomiczna i rozrywkowa podnosząca atrakcyjność miasta i jego centrum

Zadanie P1. Rewitalizacja Starówki

Cel strategiczny C2 – Atrakcyjne miejsce do życia

Cele szczegółowe:

- C2.2 Centrum miasta, w którym łączy się dziedzictwo historyczne z bogatą ofertą usług czasu wolnego
- C2.6 Zróżnicowana działalność organizacji pozarządowych w zakresie aktywizacji mieszkańców miasta
- C2.10 Atrakcyjny wizerunek miasta dla aktualnych i potencjalnych mieszkańców

4.2 Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Żory do 2023 roku

Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Żory do 2023 roku przyjęty został uchwałą nr 362/XXX/17 Rady Miasta Żory z dnia 30 marca 2017 roku.

W programie wyznaczono obszar rewitalizacji obejmujący dwa podobszary:

- Śródmieście wraz z zachodnią częścią dzielnicy Kleszczówka,
- Osiedle Gwarków wraz z terenami przyległymi (dzielnica Rój).

Podobszar pierwszy obejmuje przede wszystkim teren średniowiecznego miasta o dużych wartościach historycznych i potencjale zabytkowej zabudowy. Do procesów rewitalizacji zaliczono m.in. w aspekcie kulturowym: wykorzystanie dziedzictwa kulturalnego do budowania relacji społecznych, wzmacniania tożsamości lokalnej oraz podnoszenia poczucia dumy z miejsca zamieszkania; w aspekcie przestrzennym: przywracanie wartości obiektów i przestrzeni decydujących o krajobrazie kulturowym miasta, a także ich przystosowanie do nowych potrzeb społeczności lokalnych. Dla zabytkowego śródmieścia wskazano między innymi proces przywracania wartości przestrzeni historycznych i symbolicznych w świadomości mieszkańców oraz przywracanie ich znaczenia w życiu społeczności lokalnych.

4.3 Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Miasta Żory na lata 2015–2018 z perspektywą na lata 2019–2022

Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Miasta Żory na lata 2015–2018 z perspektywą na lata 2019–2022 została przyjęta uchwałą nr 76/VII/15 Rady Miasta Żory z dnia 30 kwietnia 2015 roku.

W ramach programu określono cele ekologiczne dla miasta Żory w tym: ochrona dziedzictwa przyrodniczego i racjonalne wykorzystanie zasobów przyrody.

W ramach ochrony przyrody i krajobrazu program wskazuje na obszar chroniony Park Krajobrazowy Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich, który na terenie gminy Żory zajmuje ok. 8 km² (z otuliną na obszarze gminy Żory o powierzchni ok. 25 km²) oraz na zespoły urządzonej zieleni, w tym m.in. parki i zieleń cmentarną.

5. Ochrona zabytków w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego

5.1 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Żory

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Żory zostało przyjęte uchwałą nr 486/XLVI/14 Rady Miasta Żory z dnia 29 kwietnia 2014 roku w sprawie zmiany „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Żory”.

Studium w sposób szczegółowy określa obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie miasta.

Rozdział 1.4 (Obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej) zawiera wykaz obiektów objętych ochroną konserwatorską (zabytki wpisane do rejestru zabytków, park kulturowy) oraz inne obszary i obiekty wskazane do ochrony i zachowania (wykazy: obiektów zabytkowych, cmentarzy i zieleni parkowej, stanowisk archeologicznych). W ramach obszarów chronionych wyznaczono strefę „A” ochrony konserwatorskiej obejmującą obszar Starego Miasta, gdzie elementy historyczne i zabytkowe zachowały się w stanie nienaruszonym lub nieznacznie przekształconym, oraz 23 tzw. obszary zabytkowe, gdzie elementy zabytkowe i historyczne zachowały się w stosunkowo dobrym stanie. Wykaz obszarów chronionych na terenie miasta Żory wyznaczonych w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Żory:

- obszar Starego Miasta w granicach owalnicy (strefa „A” ochrony konserwatorskiej);
- rejon ulic Męczenników Oświęcimskich, Traugutta, Rybnickiej, Wodociągowej;
- rejon ulic Dworcowej, Męczenników Oświęcimskich, Dolnego Przedmieścia, Powstańców, Traugutta;
- rejon ulic Dworcowej, Powstańców;
- rejon ulic Dworcowej, Pszczyńskiej;
- rejon ulic Kościuszki, św. Augustyna Biskupa, Pszczyńskiej;
- rejon ulic Kościuszki, Osińskiej Nowej, Stodolnej;
- rejon ulic Smutnej, Nowej Prawniczej;
- rejon ulic Kościuszki, Górnego Przedmieścia, Ogrodowej;
- rejon ulic Męczenników Oświęcimskich, al. Wojska Polskiego, Górnego Przedmieścia;
- rejon ulic Rybnickiej, Męczenników Oświęcimskich, al. Wojska Polskiego;
- rejon ulicy Wodzisławskiej 111 (Rogoźna);
- rejon ulic Zamkowej, Lipowej (Baranowice);
- rejon ulicy Rolniczej (Rowień-Folwarki);
- rejon ulicy Brodeckiej, Świerklańskiej (Rój);
- rejon ulicy Kasztanowej (Rowień-Folwarki);

- rejon ulic Fabrycznej, Dworcowej (Kleszczówka);
- rejon ulicy Kościuszki (Baranowice);
- rejon ulic Dębowej, Cmentarnej (Kleszczówka);
- rejon ulic Wolności, Park Strzelnica (Kleszczówka);
- rejon ulic Wolności, Alei Dębowej (Kleszczówka);
- rejon ulicy Głównej (Osiny);
- rejon ulic Rybnickiej, Wiejskiej, Reja (Rowień-Folwarki);
- rejon ulic Miarki, Dębowej, Leśnej, Piaskowej, Topolowej, Fabrycznej (Kleszczówka).

Ustalono również ochronę obszaru zabezpieczającego ekspozycję zespołów lub obiektów zabytkowych, w tym szczególnie ochronę sylwety Starego Miasta, ochronę zabytkowych układów zieleni (parków, cmentarzy, alei) oraz wyznaczono strefy obserwacji archeologicznej obejmujące obszary występowania stanowisk archeologicznych (stwierdzonych lub potencjalnych). Dla wszystkich wyznaczonych obszarów zabytków oraz obiektów zabytkowych określono zasady ich ochrony.

Ponad to w rozdziale 1.3.3 wskazuje zasady ochrony krajobrazu kulturowego, w tym m.in. zachowanie spójności obszarów cennych przyrodniczo, ochronę naturalnego charakteru obszarów przyrodniczych, ochronę ekspozycji wartościowych obiektów i zespołów architektury z zachowaniem regionalnych tradycji budowlanych, a w rozdziale 1.9 wyznaczono obszary wymagające przekształceń, rewaloryzacji, rehabilitacji lub rekultywacji w tym obszar Starego Miasta i obszarów zabytkowych.

5.2 Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Miasto Żory objęte jest miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego pokrywającymi w całości jego obszar, przyjętymi uchwałami:

- uchwała nr 123/X/11 Rady Miasta Żory z dnia 14 lipca 2011 roku w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego,
- uchwała nr 244/XIX/16 Rady Miasta Żory z 2 czerwca 2016 roku w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Żory,
- uchwała nr 246/XIX/16 Rady Miasta Żory z 2 czerwca 2016 roku w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla północno-wschodniej części miasta Żory.

Wszystkie z wymienionych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniają zapisy związane z zasadami ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków zgodnie ze Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Żory. W planach wyznaczone są strefy ochrony konserwatorskiej oraz zasady obowiązujące w ich obrębie, jak również wskazane są obiekty podlegające ochronie konserwatorskiej.

6. Charakterystyka gminy

Żory należą do najstarszych miast na Górnym Śląsku. Obecnie są miastem na prawach powiatu, o powierzchni ok. 65 km². W skład Żor wchodzi:

dzielnice:

- Śródmieście
- Kleszczówka
- Zachód
- Rowień-Folwarki
- Kleszczów
- Baranowice
- Osiny
- Rój
- Rogoźna

osiedla-dzielnice:

- Pawlikowskiego
- Powstańców Śląskich
- 700-lecia Żor
- Korfantego
- Księcia Władysława
- Sikorskiego

Miasto położone jest na równinie, na wysokości 200–280 m n.p.m., w dolinie rzeki Rudy (dopływ Odry), w południowo-zachodniej części Płaskowyżu Rybnickiego, stanowiącego fragment Wyżyny Śląskiej. Żory sąsiadują z miastami i gminami: Orzeszem oraz Czerwionką-Leszczynami (od pn.), Suszcem (od wsch.), Pawłowicami i Jastrzębiem-Zdrojem (od pd.) oraz Świerklanami i Rybnikiem (od zach.). Od północy, wschodu i zachodu miejscowość otaczają kompleksy leśne przynależne do zespołu tzw. lasów rudzko-pszczyńskich (część Parku Krajobrazowego Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich oraz duży kompleks leśny w dzielnicy Baranowice). Niegdyś na obszarze dzisiejszego miasta znajdowało się wiele naturalnych stawów i rozlewisk bagiennych. Występujące na terenie miejscowości bogactwa naturalne (pokłady żwiru i piasku, wysokogatunkowej gliny, złoża soli, pokłady węgla koksującego) spowodowały na przestrzeni XIX i XX wieku rozwój przemysłu wydobywczego.

Miasto od samego początku położone było przy ważnych ciągach komunikacyjnych, stanowiących odcinki historycznych szlaków paneuropejskich. Do dziś przez Żory przebiegają liczne drogi (łącznie z najważniejszą – drogą krajową nr 81), a obok biegnie międzynarodowa droga A4 łącząca wschód Polski z zachodem i autostrada A1 biegnąca z południa na północ.

Współcześnie Żory są jednym z miast należących do Rybnickiego Okręgu Węglowego. Obecnie pełnią funkcję handlową, usługową i logistyczną. Miasto charakteryzujące się nieregularnym zarysem, ma niejednorodny układ przestrzenny. Składa się z:

- historycznego miejskiego układu urbanistycznego (ob. Śródmieście),
- kilku współczesnych osiedli o wysokiej zabudowie (wzniesionych z wielkiej płyty, zlokalizowanych na obrzeżach Śródmieścia),
- kilku historycznych układów ruralistycznych (zespołów zabudowy dawnych wsi, włączonych w 1946 r. w obręb miasta).

Żory w okresie średniowiecza i w czasach nowożytnych były znaczącym ośrodkiem handlu i rzemiosła. Miasto w średniowieczu otrzymało układ owalnicy ograniczonej linią fortyfikacji miejskich (cegłano-kamienne mury oraz dwie bramy: górna – Krakowska [od pd.-zach.] i dolna – Cieszyńska, zwana również Raciborską [od pn.-wsch.]). Mury okrążone były fosą i wałem ziemnym. Ciasna zabudowa, rozciągająca się w obrębie murów na przestrzeni o długości 460 m i szerokości 300 m, była drewniana. Rozlokowana była w kwartałach, ujętych w regularną siatkę prostych i wyginających się łukowato ulic, otaczających centralny, prostokątny rynek. Na placu rynkowym o wymiarach 100 × 75 m usytuowany był ratusz. W południowo-wschodniej części miejscowości zabudowa kwartałów miała bardziej luźny zarys, odróżniający ją od pozostałych, regularnych układów i świadcząca o „wchłonięciu” dawnej rycerskiej wsi w nową strukturę lokacyjnego miasta. Tutaj to, w rejonie obecnej ul. Murarskiej, znajdował się pierwszy (przedlokacyjny) drewniany kościół żorski, który nosił wezwanie Najświętszej Marii Panny (spłonął w pożarze w 1807 r., a na jego miejscu w 1884 r. wzniesiono kaplicę pw. św. Jana Nepomucena). Parcele – wytyczone prostopadłe do ulic – były mocno wydłużone i zabudowane od frontu domami oraz zabudowaniami gospodarczymi i rzemieślniczymi, rozlokowanymi wokół ciasnych podwórek gospodarczych. Tylko nieliczne (głównie te znajdujące się bliżej murów miejskich) wypełnione były w części zielenią i posiadały ogrody. W domach frontowych na Rynku znajdowały się podcienia, które nie zachowały się do naszych czasów – w ich miejscu utworzono chodniki.

Zasadniczy wpływ na rozwój i stopień zachowania miasta miały pożary i zniszczenia wojenne (największe w latach 1661, 1702, 1807 i 1945). Efektem pożogi w 1807 roku była diametralna zmiana wyglądu miejscowości, związana z wymianą substancji budowlanej (z drewnianej na murowaną) oraz likwidacja części murów miejskich. Zmienił się również układ budynków w stosunku do pierzei ulicznych – układ szczytowy zastąpiono kalenicowym. Wznoszone wówczas budynki zazwyczaj otrzymywały wysokie dwuspadowe dachy, te znajdujące się na rynku i w pierzejach przyrynkowych były dwukondygnacyjne (z rzadka trójkondygnacyjne), przy murach zaś – jednokondygnacyjne.

Drugi z kataklizmów – zniszczenia w trakcie działań wojennych w marcu 1945 roku – spowodował następną, zasadniczą zmianę wyglądu miasta. Wówczas to, wyniku ostrzału artyleryjskiego i czołgów, a w ich następstwie pożarów, centralna część śródmieścia ze starym miastem legła w gruzach. Szacuje się, że zniszczone zostało około 80% substancji miasta. Największe skupiska starej zabudowy zachowały się we wschodnich krańcach miejscowości, zaś z historycznego budownictwa przyrynkowego w miarę kompletnie przetrwało tylko kilka budynków. Większa część zabudowy starego miasta powstała po wojnie, głównie w latach 50. i 60. XX wieku. Układ urbanistyczny odbudowano według zasad konserwatorskich, m.in. zachowując historyczną linię ulic, kwartały zabudowy i podziały parcelacyjne. Nie odnosiło się to do zabudowy, której nie przywracano historycznego wyglądu z charakterystycznymi portalami z piaskowca i detalem elewacji. Odbudowane pierzeje zabudowywane zostały zasadniczo dwukondygnacyjnymi, zróżnicowanymi budynkami, nakrytymi spadzistymi dachami, stylizowanymi na kamienice. Zastosowano proste, jednakże stosunkowo urozmaicone

rozwiązania architektoniczne (loggie, podcienia, lukarny i facjaty) oraz skromny detal architektoniczny (opaski okienne i drzwiowe, gzymsy). Część obiektów nawiązywała do architektury modernistycznej, nakryte zostały płaskimi dachami i pozbawione detalu architektonicznego.

Śródmieście z układem staromiejskim

Dzisiejsze centrum Żor zachowało historyczny układ przestrzenny miasta średniowiecznego w granicach ustanowionych przywilejem lokacyjnym z 1272 roku. Prezentuje założenie o kształcie owalnicy z centralnym prostokątnym rynkiem i zachowanym regularnym rozplanowaniu ulic oraz z granicami wyznaczonymi obwarowaniami miejskimi. Średniowieczne mury miejskie, pierwotnie o długości około 1 200 m, dziś zachowane są w ponad 1/3 długości (ok. 435 m) w odcinkach:

- południowym (137,4 m) – na przedłużeniu ul. Murarskiej (pomiędzy ul. Ogrodową a ul. Bramkową),
- północnym (272,5 m) – pomiędzy ul. Męczenników Oświęcimskich a ul. Garncarską (w okolicach starego cmentarza i plebani),
- południowo-zachodnim (11,3 m),
- północno-wschodnim (13,2 m).

W wyniku XIX-wiecznych przemian gospodarczo-cywilizacyjnych zmienił się charakter miasta. W Żorach, dotychczas utrzymujących się z rzemiosła, drobnego handlu i rolnictwa, coraz większe znaczenie zaczął odgrywać przemysł, choć miejscowość nigdy nie stała się miastem przemysłowym. W pierwszej połowie XIX wieku miasto zaczęło rozbudowywać się poza średniowiecznymi murami miejskimi. Początkowo intensywna zabudowa objęła tereny za dawnymi bramami miejskimi, gdzie wcześniej (od XVI w.) funkcjonowały już Przedmieście Górne i Przedmieście Dolne, rozprzestrzeniając się w kierunku północnym, a następnie promieniście i stosunkowo równomiernie do dzisiejszej formy. Na terenie układu staromiejskiego i przylegających przedmieściach zachowały się charakterystyczne dla miasta cenne elementy wystrojów fasad: kamienne portale i stolarka drzwiowa o klasycystycznych formach stylowych.

Następny okres niezwykle istotny w rozwoju przestrzennym Żor to lata 70. i 80. XX wieku. W związku z rozbudową przemysłu wydobywczego na terenie Rybnickiego Okręgu Węglowego i związanym z tym intensywnym przyrostem demograficznym w mieście, gdzie zamieszkało ze swymi rodzinami wielu pracowników okolicznych kopalń (w ciągu kilkunastu lat ilość mieszkańców miasta wzrosła do przeszło 60 tys.), na obrzeżach Śródmieścia rozpoczęto budowę wielkich osiedli mieszkaniowych. Wznoszono je w technologii wielkiej płyty. Obok tych bloków przez cały okres powojenny powstawała zabudowa jednorodzinna, wcześniej o niewyszukanych, „kostkowych” formach, w XXI wieku bardziej urozmaicona. Ta zabudowa do dnia dzisiejszego rozwija się dynamicznie.

Układy ruralistyczne

Miasto Żory nie ma spójnej struktury, nie nastąpił bowiem pełny proces unifikacji jego wiejskich dzielnic. Pierwotne wsie Baranowice, Folwarki, Kleszczów, Osiny, Rogoźna, Rój, Rowień, Szoszowy oraz częściowo Kleszczówka – o odrębnej genezie i historii, mimo rozbudów i wymiany zabudowy – w znacznym stopniu zachowały swoje historyczne układy ruralistyczne. Dawną zabudowę wiejską tworzą indywidualne budynki mieszkalne i nieliczne gospodarcze oraz założenia dworsko-folwarczne. Te pierwsze, obejmujące głównie ceglana zabudowę (drewniana nie zachowała się), są w zaniku. Budynki dworskie istnieją w dzielnicach: Baranowice (ul. Zamkowa), Folwarki (ul. Reja), Rogoźna (ul. Wodzisławska 111), Rowień (dwór „Bies” na ul. Kasztanowa 15), Rój (ul. Brodecka 16, ul. Świerklaniecka). Pozostałości dawnej zabudowy folwarcznej występującej przy dworach zachowały się tylko w Baranowicach i w Roju.

Zieleń

Na terenie Żor istnieją różnorodne założenia przyrodniczo-kulturowe i układy krajobrazu kulturowego o charakterze historycznym. Są to parki dworskie (przy ul. Zamkowej w Baranowicach i ul. Brodeckiej w Roju, ul. Kasztanowej w Rowniu), park miejski (przy ul. Rybnickiej, i ul. Męczenników Oświęcimskich), cmentarze (katolicki przy ul. Klimka, ewangelicki przy ul. Osińskiej, żydowski przy ul. Cmentarnej) oraz założenie parkowo-leśne z aleją dębową na Kleszczówce i leśne otoczenie pieca hutniczego (gichty) stanowiącego pozostałość po hucie „Waleska” (sama gichta znajduje się na terenie gminy Palowice).

Mała architektura

We wszystkich dawnych wsiach, jak również w obrębie Śródmieścia, zachowało się wiele sakralnych obiektów małej architektury. Są to kapliczki, krzyże i figury przydrożne stawiane przy drogach, obok domostw, przy świątyniach, na cmentarzach, wśród pól oraz na granicach miejscowości. Na terenie miasta zachowało się ponad 40 obiektów tego typu, stanowiących niezwykle ważny element w krajobrazie kulturowym Żor. Dominują XIX- i XX-wieczne kamienne krzyże, zwane Bożymi Mękami. Obok nich występują: figury przydrożne, kapliczki kubaturowe i niekubaturowe (np. słupowe), grotty i drewniane krzyże z żeliwnymi pasyjkami. Do najstarszych zaliczają się średniowieczne krzyże pokutne, zachowane na dawnym cmentarzu żorskim przy ul. ks. P. Klimka i w Rogoźnej przy ul. Wodzisławskiej 87 oraz pochodząca z czasów nowożytnych kamienna figura św. Jana Nepomucena (z 1791 r.), znajdująca się w kapliczce przy ul. Szkolnej 42 w Osinach. Na obszarze układu staromiejskiego znajduje się kilka tego typu obiektów, np. kolumna z figurą św. Jana Nepomucena na Rynku (odtworzona), kapliczka św. Jana Nepomucena na ul. Murarskiej oraz kilka krzyży Męki Pańskiej, z których najcenniejszy jest krzyż we wnęce domu przy ul. Kościuszki 18.

Zabytki nieruchome

Gminną ewidencją objętych zostało 245 obiektów zabytkowych znajdujących się w granicach gminy-miasta Żory. Wśród nich 85 obiektów to zewidencjonowane stanowiska archeologiczne. Spośród wszystkich obiektów nieruchomych wpisanych do ewidencji gminnej 36 zostało wpisanych do rejestru zabytków, a jednemu (uchwałą rady miejskiej) nadano status parku kulturowego.

Do najcenniejszych obiektów zabytkowych w Żorach zaliczane są:

- średniowieczy układ urbanistyczny Starego Miasta (nr rej. A/585/66) wraz z zachowanymi fragmentarycznie murami obronnymi (nr rej. A/574/66) – jeden z niewielu zachowanych tego typu układów urbanistycznych w województwie śląskim z owalnicowym zarysem i szachownicowym układem; zalicza się do najcenniejszych układów staromiejskich w województwie;
- zespół kościoła parafialnego pw. św. św. Apostołów Filipa i Jakuba (nr rej. A/573/66) i plebanii (nr rej. A/575/66) wraz z starym cmentarzem parafialnym przy ul. Klimka (użytkowanym w latach 1824–1923);
- zespół kościoła ewangelicko-augsburskiego im. Zbawiciela z plebanią (nr rej. A/98/03) oraz cmentarzem parafialnym (przy ul. Osińskiej);
- zespół zabudowy willi Haeringa z oficyną, altana i ogrodem przy ul. Muzealnej 1 (nr rej. A/171/06);
- willa Szczepana przy ul. Dworcowej 6 (nr rej. A/174/06);
- budynek mieszkalny, Rynek 23 (nr rej. A/577/66);
- zespół pałacowo-parkowy w Baranowicach przy ul. Zamkowej (nr rej. A/542/66);
- ww. dwory, na czele z budynkiem w Rogoźnej (nr rej. A/1551/94).

Zabytki archeologiczne

Na terenie miasta przeprowadzono archeologiczne badania powierzchniowe (AZP) w obrębie centrum oraz dzielnic Folwarki, Rowień i Wygoda na zlecenie Parku Krajobrazowego Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich (w 1996 r.) oraz wyprzedzające badania archeologiczne o charakterze powierzchniowo-inwentaryzacyjnym i sondażowym w obrębie planowanej trasy autostrady A-1, wytyczonej przy granicy zachodniej miasta na linii północny wschód – południowy zachód w Żorach-Rowniu w kierunku Żor-Roju (w latach 2000–2005). Badania AZP na terenie miasta nadal są prowadzone.

Na ogólną liczbę 85 zewidencjonowanych tu stanowisk archeologicznych, 1 wpisane zostało do rejestru zabytków.

7. Obiekty objęte ochroną konserwatorską oraz wpisane do Wojewódzkiej i Gminnej Ewidencji Zabytków

Podstawą sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami jest ewidencja zabytków (art. 21. Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Zgodnie z art. 22 ust. 5 przywołanej wyżej ustawy, Gminna Ewidencja Zabytków obejmuje:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Obiekty wpisane do rejestru zabytków

Wpis do rejestru zabytków jest formą ochrony zabytków określoną w art. 7 pkt 1 ustawy. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy lub ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, może to być decyzja wydana z urzędu (w przypadku zabytku ruchomego tylko gdy jest on zagrożony zniszczeniem, uszkodzeniem lub wywiezieniem za granicę) lub na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku nieruchomego. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Szczegółowy tryb wpisywania i skreślenia z rejestru zabytków regulują przepisy art. 9–14 ustawy.

Wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków stanowi załącznik nr 1 do Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Żory.

Obiekty wpisane do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków

Wojewódzka ewidencja zabytków prowadzona jest przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków (art. 22.2 ustawy).

Wykaz obiektów wpisanych do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków stanowi załącznik nr 1 do Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Żory.

Obiekty wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków

Gminna Ewidencja Zabytków Miasta Żory została przyjęta zarządzeniem Prezydenta Miasta Żory nr OR.0050.1840.2016 z dnia 22 grudnia 2016 roku.

Wykaz obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Żory stanowi załącznik nr 1 do Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Żory.

Park kulturowy

Na terenie miasta Żory znajduje się Park Kulturowy – Cmentarz Żydowski ustanowiony uchwałą Rady Miasta Żory nr 267/XXII/04 z dnia 24 czerwca 2004 roku. Cmentarz w Żorach zlokalizowany w północno-wschodniej części miasta, pomiędzy ulicami Cmentarną i Dębową, na powierzchni około 0,18 ha. Założony w 1814 roku był miejscem pochówku Żydów z miejscowości należących do gminy żydowskiej w Żorach. Na cmentarzu zachowało się ok. 75 wolno stojących nagrobków. Najstarszy z nich to macewa z 1819 roku.

8. Analiza SWOT

Podstawą analizy jest ocena szans i zagrożeń zawarta w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2017–2020.

mocne strony	słabe strony
<ul style="list-style-type: none">• korzystne położenie miasta względem głównych szlaków komunikacyjnych oraz dobre połączenia z głównymi miastami województwa• zasoby dziedzictwa kulturowego o szczególnych wartościach (układ urbanistyczny miasta, mury obronne, dziedzictwo kulturowe wsi, w tym układy zabudowy folwarcznej)• istniejący Park Krajobrazowy Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich• posiadanie miejscowych planów zagospodarowania uwzględniających problematykę zabytków• posiadanie dokumentów strategicznych takich jak: Strategia Rozwoju Miasta Żory 2020+ czy Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Żory do 2023• opracowania konserwatorskie, gminny program opieki nad zabytkami, gminna ewidencja zabytków• możliwość inwestycji mieszkaniowych• bliskość ośrodków szkolnictwa wyższego – Gliwice, Katowice, Rybnik; lokalizacja w Żorach Wydziału Zamiejscowego Górnośląskiej Wyższej Szkoły Handlowej im. W. Korfańtego• różnorodność kulturowa regionu• prężnie działające instytucje kultury (jak np. Miejski Ośrodek Kultury w tym działające w jego ramach Centrum Edukacji Regionalnej, Muzeum Miejskie w Żorach, Miejska Biblioteka Publiczna, Muzeum Ognia)• wykonywanie przez miasto zadań z zakresu ochrony zabytków powierzonych porozumieniem przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków	<ul style="list-style-type: none">• zły stan części obiektów zabytkowych spowodowany brakiem bieżącej konserwacji i wykorzystywaniem niewłaściwych technologii przy remontach• zły stan bezpośredniego otoczenia niektórych obiektów zabytkowych na terenie miasta• niewystarczający poziom wiedzy mieszkańców o problemach ochrony zabytków• negatywne nastawienie części właścicieli i użytkowników do ochrony zabytków postrzeganej nie jako szansa zachowania wspólnego dziedzictwa ale źródło ograniczeń• niedostateczna świadomość środowisk inwestorskich i projektowych• brak studiów historyczno-konserwatorskich dla układów ruralistycznych wchodzących w skład Żor i ekspertyz zabytków• niedostateczna liczba osób zawodowo zajmujących się ochroną zabytków i opieką nad zabytkami• brak społecznych opiekunów zabytków• niewiele organizacji pozarządowych mających w działaniach statutowych działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego

szanse	zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • przynależność Żor do Związku Subregionu Zachodniego (m.in. możliwości wykorzystywania przynależności w dystrybucji funduszy strukturalnych Unii Europejskiej) • uwzględnienie zagadnień z zakresu ochrony zabytków w planowaniu przestrzennym • rewitalizacja zabytkowego układu urbanistycznego starego miasta w celu podtrzymania idei centrum kulturalnego i turystycznego z ukierunkowaną ofertą programową • sprecyzowany system dotacji z budżetu gminy do prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych • zainteresowanie tradycją i folklorem („Święto ogniowe”, „Jarmark Filipa i Jakuba”, „Jarmark Władysławowski”) • wykorzystanie położenia przy terenach „zielonych” i rekreacyjnych • wzrost zainteresowania właścicieli obiektów zabytkowych pracami konserwatorskimi • działalność społecznych opiekunów zabytków, organizacji pozarządowych oraz prywatnych inwestorów, mecenasów • aktywizacja społeczności lokalnych • rozwijająca się aktywna turystyka związana z zabytkami • promocja walorów środowiska kulturowego z wykorzystaniem nowych technologii mediów 	<ul style="list-style-type: none"> • konkurencja oraz skomplikowane i długotrwałe procedury w aplikowaniu o środki pozabudżetowe, w tym z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej i Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego (MF EOG) • brak spójności przepisów prawnych związanych z ochroną zabytków • pogłębiająca się degradacja zabytków • brak realnych zachęt dla inwestorów prywatnych do inwestowania w zabytki oraz brak środków finansowych właścicieli obiektów na konserwację • nieuwzględnianie charakteru regionalnej architektury w nowych inwestycjach • nierealizowanie wytycznych konserwatorskich • kradzieże, akty wandalizmu • kolizja pomiędzy wymogami ochrony konserwatorskiej a polityką polegającą na wykonywaniu dociepleń elewacji obiektów zabytkowych niewłaściwymi metodami • przekształcanie obiektów i zespołów zabudowy deprecjonujące ich wartości zabytkowe • ekspansja inwestycyjna na obszarach miasta • brak infrastruktury turystycznej przy obiektach zabytkowych i ich efektywnej promocji

9. Założenia oraz zasady realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Wśród czynników mogących efektywnie wspierać rozwój gospodarczy Żor poczytne miejsce zajmuje dziedzictwo kulturowe. Atutami wyróżniającymi miasto w regionie są m.in. atrakcyjna przestrzeń średniowiecznego układu urbanistycznego, zabytki starego miasta, śródmieścia i innych dzielnic miejskich oraz tereny o walorach przyrodniczych, w tym zabytkowa zieleń komponowana. Wśród mieszkańców miasta istnieje duża świadomość wartości dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego. Aktywnie działają organizacje samorządowe, takie jak: Towarzystwo Miłośników Miasta Żory, Żorskie Stowarzyszenie Edukacyjno-Kulturalne i Centrum Edukacji Regionalnej, które kultywując miejscowe tradycje popularyzują je wśród dzieci i młodzieży oraz mieszkańców przybyłych z innych regionów. Wyjątkowym jest fakt, że w ramach zajęć szkolnych prowadzony jest przedmiot Wiedza o Żorach oraz coroczny konkurs dla młodzieży o tytuł Omnibusa, sprawdzający tę wiedzę.

Wartości dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego Żor oraz zaangażowanie społeczności lokalnej w kultywowanie miejscowych tradycji zostały zidentyfikowane w Strategii Rozwoju Miasta Żory 2020+ Żory Przyjazne Miasto, jako ważny czynnik rozwoju. Miasto, od kilku już lat realizuje sformułowane w strategii kierunki działań w zakresie rewitalizacji żorskiej starówki tworząc strefę kultury i biznesu, która swoją atrakcyjną przestrzenią publiczną ma przyciągać mieszkańców i odwiedzających miasto. Korzystny układ uwarunkowań kulturowo-przyrodniczych jest podstawą dla rozwijania oferty spędzania wolnego czasu kierowanej zarówno dla mieszkańców miasta jak i regionu. Atrakcyjną ofertą będzie niewątpliwie pałac w Baranowicach wraz z parkiem i terenami sąsiednimi gdzie rozpoczęto już prace rewaloryzacyjne w pałacu i przystąpiono do urządzania parku rekreacyjno-sportowego. Jednym z najważniejszych warunków powodzenia założonych w strategii celów jest ciągła budowa zaangażowania społeczności lokalnej w działania na rzecz rewaloryzacji i adaptacji obiektów zabytkowych. Podstawą wzmocnienia kapitału społecznego, w tym aktywności społecznej, są istniejące więzi rodowitych mieszkańców z ich małą ojczyzną i popularyzacja miejscowych tradycji wśród nowych mieszkańców.

Cel główny programu sformułowano w oparciu o wyniki analizy SWOT oraz uwarunkowania wynikające z zapisów dokumentów strategicznych województwa i miasta w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Cel główny: Kontynuacja działań na rzecz wykorzystania dziedzictwa kulturowego Żor w procesach budowy potencjału gospodarczego miasta

Dziedzictwo kulturowe Żor jest atrakcyjnym i potencjalnie znaczącym czynnikiem rozwoju gospodarczego.

Cel szczegółowy I. Gromadzenie wiedzy o zabytkach, zarządzanie zabytkami

Aby z sukcesem włączyć dziedzictwo kulturowe w budowę potencjału gospodarczego miasta, należy zidentyfikować elementy dziedzictwa znajdujące się na terenie gminy, rozpoznać ich wartości, status prawny i właścicielski, stan zachowania, a także charakter i stopień zagrożenia.

Kierunek działań I.1. Systematyczne uzupełnianie Gminnej Ewidencji Zabytków z wykorzystaniem badań obiektów zabytkowych			
Prowadzenie GEZ należy do obowiązków gminy. GEZ jest otwarta, jest uzupełniana o nowe obiekty kwalifikowane na podstawie badań. Aktualizacja może też polegać na usunięciu obiektu z GEZ jeżeli będzie taka konieczność, np. w wyniku skreślenia z rejestru.			
Nr zadania	Opis zadania	Wskaźnik realizacji zadania	Liczba bazowa (stan na koniec 2020 r.)
Zadanie I.1.1	Sporządzanie kart ewidencyjnych zabytków nieruchomych włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków – aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków	liczba opracowanych kart ewidencyjnych	160 (zabytki nieruchome) 81 (zabytki archeologiczne)
Zadanie I.1.2	Opracowania badawcze obiektów zabytkowych (archiwalne, konserwatorskie inne)	liczba wykonanych opracowań	3
Kierunek działań I.2. Zarządzania obiektami zabytkowymi			
Gmina, poprzez realizację polityki wobec zabytków ustalonej w dokumentach strategicznych oraz wykonując zadania własne, zarządza zabytkami znajdującymi się na jej terenie. Działania te realizowane są przez poszukiwanie nowych funkcji dla obiektów zabytkowych i źródeł finansowania remontów, utrzymywanie zabytków w dobrym stanie technicznym, wspomaganie prywatnych właścicieli zabytków, oznakowanie zabytków.			
Nr zadania	Opis zadania	Wskaźnik realizacji zadania	Liczba bazowa (stan na koniec 2020 r.)
Zadanie I.2.1	Ocena stanu technicznego gminnych obiektów zabytkowych i określenie potrzeb w zakresie remontów i prac restauracyjnych	liczba przeprowadzonych ocen	raz na 4 lata każdy obiekt (160 obiektów GEZ)

Zadanie I.2.2	Poszukiwanie pomysłów na działania rewaloryzacyjne. Konsultacje społeczne. Organizacja konkursów urbanistyczno-architektonicznych, architektonicznych, innych.	liczba przeprowadzonych konsultacji	0
		liczba przeprowadzonych konkursów	3
Zadanie I.2.3	Nadzór Miejskiego Konserwatora Zabytków nad pracami konserwatorskimi i remontowanymi wykonywanymi przez gminę oraz przez właścicieli obiektów zabytkowych	liczba nadzorowanych obiektów	160
Zadanie I.2.4	Oznakowanie obiektów zabytkowych	liczba oznakowanych obiektów	30
Zadanie I.2.5	Opracowywanie i wspieranie programów i projektów umożliwiających pozyskiwanie środków na rewitalizację, konserwację i opiekę nad zabytkami w ramach funduszy i mechanizmów finansowych krajowych i zagranicznych	liczba projektów i programów	6 (w tym 3 dofinansowane)
		suma pozyskanego dofinansowania	21 538 110,34 zł
Zadanie I.2.6	Realizacja uchwały nr 444/XXXVI/17 Rady Miasta Żory z dnia 26 października 2017 r. w sprawie: zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków i obiektach gminnej ewidencji zabytków, znajdujących się na terenie miasta Żory	suma udzielonych dotacji w okresie obowiązywania programu	2017 r.: 38 463,73 zł 2018 r.: 400 000,00 zł 2019 r.: 600 000,00 zł 2020 r.: 0,00 zł Razem: 1 038 463,73 zł
		liczba beneficjentów udzielonych dotacji w okresie obowiązywania programu	2017 r.: 2 2018 r.: 7 2019 r.: 7 2020 r.: 0 Razem: 16

Cel szczegółowy II. Włączenie zabytków w procesy gospodarcze miasta

Warunkiem koniecznym dla włączenia zabytków w procesy gospodarcze gminy jest ich adaptacja dla współczesnych celów. Działanie to będzie polegało na prowadzeniu remontów oraz prac konserwatorskich i adaptacyjnych obiektów zabytkowych i przestrzeni publicznych. Wszystkie zadbane i dobrze utrzymane zabytki oraz pielęgnowane krajobrazy mogą być wykorzystane dla tworzenia produktu markowego Żor promującego miasto.

Kierunek działań II.1. Remonty i prace konserwatorskie przy obiektach zabytkowych			
Realizacja zaplanowanych remontów, adaptacji, prac konserwatorskich i inwestycji			
Nr zadania	Opis zadania	Wskaźnik realizacji zadania	Liczba bazowa (stan zaawansowania prac na koniec 2020 r.)
Remonty i prace konserwatorskie w trakcie realizacji			
Zadanie II.1.1	Remont konserwatorski muru obronnego odcinek północny (prace przygotowawcze – opracowany projekt)	stopień realizacji zadania	5%
Zadanie II.1.2	Remont zabytkowej kamienicy przy ul. Pszczyńskiej 9. Obiekt włączony do GEZ, o charakterystycznej ceglanej elewacji (prace budowlane w toku)	stopień realizacji zadania	10%
Zadanie II.1.3	Remont zabytkowej kamienicy przy ul. Dworcowej 7 (ZBM), obiekt włączony do GEZ	stopień realizacji zadania	10%
Zadanie II.1.4	Renowacja zespołu parkowo-pałacowego w Baranowicach oraz budowa parku rekreacyjno-sportowego – kontynuacja (pałac)	stopień realizacji zadania	30%
Zadanie II.1.5	Rewitalizacja Parku Staromiejskiego, ul. Rybnicka / ul. Męczenników Oświęcimskich	stopień realizacji zadania	15%
Remonty i prace konserwatorskie na etapie prac przygotowawczych (prace projektowe, uzgodnienia, uzyskiwanie pozwoleń)			
Zadanie II.1.6	Renowacja zespołu parkowo-pałacowego w Baranowicach oraz budowa parku rekreacyjno-sportowego – kontynuacja (park)	stopień realizacji zadania	5%
Zadanie II.1.7	Remont budynku dawnego Garnizonu na cele wystawiennicze, ul. Męczenników Oświęcimskich 28a Obiekt włączony do GEZ	stopień realizacji zadania	5%

Zadanie II.1.8	Adaptacja budynku dawnego spichlerza na sale wystawiennicze (kontynuacja)	stopień realizacji zadania	5%
Zadanie II.1.9	Renowacja układu drogowego, małej architektury i zieleni: a) budowa fontanny w płycie Rynku, b) przebudowa ulicy Ogrodowej, c) wykonanie projektu układu i zmiana nawierzchni wraz z małą architekturą i elementami infrastruktury oraz układem zieleni w granicach starego miasta (granice wpisu do rejestru zabytków, z wyłączeniem ul. Klimka).	stopień realizacji zadania	a) 10% b) 5% c) 10%
Zadanie II.1.10	Remont i konserwacja kościoła pw. św. św. Filipa i Jakuba w zakresie: — remont portali z piaskowca	stopień realizacji zadania	10%
Remonty i prace konserwatorskie planowane			
Zadanie II.1.11	Remont i konserwacja kościoła pw. św. św. Filipa i Jakuba w zakresie: — rehistoryzacja wnętrza, — remont i rehistoryzacja elewacji frontowej, — remont wieży i malowanie detali elewacyjnych, — oświetlenie kościoła.	stopień realizacji zadania	0%
Zadanie II.1.12	Remont i prace konserwatorskie budynków kościoła Ewangelicko-Augsburskiego i probostwa w zakresie: — remont wnętrza i odtworzenie polichromii, — remont elewacji z rehistoryzacją, — remont budynku dawnej szkoły z rehistoryzacją.	stopień realizacji zadania	0%
Zadanie II.1.13	Modernizacja i rozbudowa budynku urzędu miasta, Rynek 9	stopień realizacji zadania	0%
Remonty i prace konserwatorskie cykliczne (coroczne)			
Zadanie II.1.14	Remonty i prace konserwatorskie zabytkowych krzyży i kaplic stanowiących własność Gminy Żory	stopień realizacji zadania	20%

Kierunek działań II.2. Kreowanie produktu markowego Żor z wykorzystaniem potencjału zabytków gminy

Tworzenie atrakcyjnych produktów markowych Żor w oparciu o zabytki miasta.
Wykorzystanie zabytków dla promocji miasta.

Nr zadania	Opis zadania	Wskaźnik realizacji zadania	Liczba bazowa (stan na koniec 2020 r.)
Zadanie II.2.1	Organizacja kampanii promocyjnej miasta w oparciu o zabytki, tradycje lokalne i krajobrazy Żor. Kampania może dotyczyć różnych obszarów działalności, np. działalności gospodarczej lub rolniczej, sukcesów lokalnych zespołów młodzieżowych. Może też być promocją dobrych praktyk konserwatorskich.	liczba promowanych obiektów	2
Zadanie II.2.2	Budowa marki miejskiej w oparciu o popularyzację procesów rewitalizacji zabytków i obiekty zrewitalizowane, promocja dobrych praktyk w zakresie opieki nad zabytkami.	liczba promowanych obiektów	4
Zadanie II.4.2	Tworzenie ścieżek, szlaków kulturowych (spacerownik), gier miejskich, questów uwzględniających edukację historyczną i ekologiczną.	liczba utworzonych produktów	4
Zadanie II.4.3	Opracowanie, wykonanie i rozmieszczenie tablic informacyjnych (stendy) z historycznymi zdjęciami starówki (przy murach i na rynku).	liczba tablic	0

Cel szczegółowy III. Aktywizacja społeczności lokalnej i upowszechnienie wiedzy o zabytkach i tradycjach lokalnych

Poparcie społeczności lokalnej dla działań gminy na rzecz opieki nad zabytkami jest warunkiem koniecznym do realizacji celów rozwoju miasta zawartych w dokumentach strategicznych. Budowanie poparcia będzie realizowane poprzez budzenie zainteresowania zabytkami oraz aktywizację mieszkańców na rzecz opieki nad zabytkami i kultywowania miejscowych tradycji. Ważnym czynnikiem wzmocnienia zainteresowania zabytkami jest szeroka popularyzacja wiedzy o zabytkach i wartościach przyrodniczo-kulturowych miasta.

Kierunek działań III.1. Aktywizacja społeczności lokalnej na rzecz opieki nad zabytkami			
Mieszkańcy Żor posiadają dużą świadomość wartości dziedzictwa kulturowego miasta o czym świadczy aktywna działalność organizacji pozarządowych. Zadaniem gminy będzie wzmocnienie tej działalności.			
Nr zadania	Opis zadania	Wskaźnik realizacji zadania	Liczba bazowa (stan na koniec 2020 r.)
Zadanie III.1.1	Ufundowanie nagrody (poszerzenie zakresu nagrody już istniejącej) za wyróżniające się sposoby i efekty sprawowania opieki nad zabytkami i upowszechnianie wiedzy o zabytkach	liczba osób nagrodzonych	4
Zadanie III.1.2	Wykorzystanie narzędzia konsultacji społecznych do propagowania inicjatyw w dziedzinie opieki nad zabytkami	liczba przeprowadzonych konsultacji	0
Zadanie III.1.3	Współpraca i wsparcie działalności <i>Centrum Edukacji Regionalnej, Muzeum Miasta Żory i Towarzystwa Miłośników Miasta Żory</i> Inicjowanie międzypokoleniowej wymiany informacji o dziedzictwie kulturowym miasta	liczba zorganizowanych wydarzeń	8

Kierunek działań III.2. Udostępnienie wiedzy o zabytkach miasta

Szerokie udostępnienie i łatwy dostęp do wiedzy o zabytkach ma na celu wzbudzenie zainteresowania zabytkami zarówno mieszkańców miasta, jak i osoby potencjalnie skłonne odwiedzić miasto. Wiedza o zabytkach jest niezbędna dla wzbudzenia zainteresowania tymi obiektami.

Nr zadania	Opis zadania	Wskaźnik realizacji zadania	Liczba bazowa (stan na koniec 2020 r.)
Zadanie III.2.1	Aktualizacja i uzupełnienie bazy danych SIT (System Informacji o Terenie) oraz Geoportalu o informacje i dokumentację fotograficzną obiektów zabytkowych (włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków)	liczba wprowadzonych rekordów	160 (zabytki nieruchome) 81 (zabytki archeologiczne)
Zadanie III.2.2	Budowa systemu informacji terenowej (tablice informacyjne)	liczba wykonanych i rozmieszczonych w terenie tablic	0
Zadanie III.2.3	Rozbudowa i modyfikacja istniejących portali internetowych dedykowanych ochronie dziedzictwa, zabytków i opiece nad zabytkami. <i>Portale internetowe dedykowane dziedzictwu kulturowemu Żor można uzupełnić o łatwo dostępne informacje o obiektach włączonych do Gminnej</i>	liczba odwiedzających portal	0
		liczba wprowadzonych obiektów, tradycji, legend, postaci itp.	0
		liczba wprowadzonych informacji o wydarzeniach	10

	<i>Ewidencji Zabytków, opisy lokalnych tradycji i legend oraz wspomnienia o postaciach historycznych związanych z miastem i ważnych wydarzeniach mających miejsce na terenie miasta. Mogą tam się znaleźć również informacje o organizowanych wydarzeniach promujących i upowszechniających wiedzę o historii miasta, jego tradycjach, ludziach opiekujących się zabytkami. Ważnym uzupełnieniem będzie baza wiedzy obowiązujących aktów prawnych regulujących ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, a także prezentacja dobrych praktyki konserwacji zabytków. Witryny powinny mieć charakter otwarty, informacje powinny być uzupełniane wraz z uzyskiwaniem nowych informacji i wiedzy o dziedzictwie kulturowym miasta.</i>	liczba przykładowych obiektów prezentujących dobre praktyki konserwatorskie	0
Zadanie III.2.4	Wydawanie i wspieranie publikacji poświęconych zabytkom i historii regionu	liczba wydawnictw	3

Wdrażanie programu opieki nad zabytkami

Za wdrożenie programu odpowiedzialny jest Prezydent Miasta Żory wykonujący zadania przy pomocy wydziałów Urzędu Miasta i Jednostek Organizacyjnych Gminy. Program będzie realizowany w środowisku kształtowanym przez dokumenty strategiczne i planistyczne wszystkich szczebli, sektorowe programy operacyjne oraz regionalny program operacyjny województwa śląskiego, rzutujących na rodzaj stosowanych narzędzi, źródeł finansowania, a także dobór partnerów uczestniczących w realizacji programu. Wdrażanie programu będzie wymagało współpracy w zakresie opieki nad zabytkami m.in.: właścicieli prywatnych, organizacji pozarządowych, środowisk naukowych, nauczycieli oraz miejskiego konserwatora zabytków. Beneficjentami programu będą mieszkańcy miasta.

Monitorowanie programu opieki nad zabytkami

Prezydent Żor, co dwa lata, ma obowiązek przedstawić Radzie Miasta sprawozdanie z realizacji programu (art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Sprawozdanie powinno być sporządzone na podstawie danych uzyskanych z analizy, zamieszczonych w programie wskaźników realizacji zadań odnoszących się do

przyjętych w programie zadań. Wskaźniki te ilustrują stopień realizacji programu. Sporządzane sprawozdania powinny stanowić punkt wyjścia do opracowania kolejnego programu.

Załącznik 1. Historia – kalendarium Żor do 2000 roku

- ok. 1180 r. – przypuszczalne ustanowienie parafii w Żorach
- 1258 r. – pierwsza historyczna wzmianka o wsi Żory (w dokumencie dotyczącym fundacji klasztoru cystersów w Rudach Wielkich, gdzie wymienione zostało 10 wsi, m.in. Żory)
- 24 lutego 1272 r. – nadanie praw miejskich Żorom (zawarcie umowy przez księcia opolsko-raciborskiego Władysława z rycerzem Chwaliszem, który otrzymał nadanie wsi Ściernie na ziemi pszczyńskiej w zamian za odstąpienie rycerskiej wsi Żory; dokument ten powszechnie uważa się za postanowienie o lokacji miasta na prawie magdeburskim)
- 1291 r. – książę raciborski Przemysław złożył hołd królowi Czech Wacławowi. Żory weszły w skład państwa czeskiego
- XIII/XIV w. – książę Leszek ukończył zapoczątkowaną przez księcia Władysława i kontynuowaną przez księcia Przemysława budowę umocnień obronnych Żor; budowa kościoła „lokacyjnego” pw. Apostołów Filipa i Jakuba (świątynia była kilkakrotnie przebudowywana, zwłaszcza po pożarach w latach 1583, 1661, 1702 i po zniszczeniach II wojny światowej, kiedy została odbudowana w latach 1946–1948 i poświęcona 4 czerwca 1950 r.)
- 1345 r. – oblężenie miasta przez wojska polsko-węgierskie króla Kazimierza Wielkiego w czasie wojny rewindykacyjnej o Śląsk (miasto nie zostało zdobyte)
- 1349–1351 – w Żorach panowała epidemia dżumy
- 1433 r. – Żory mimo oblężenia nie zostały zdobyte przez wojska husyckie
- 1473 r. – trzymiesięczne oblężenie miasta podczas konfliktu pomiędzy księżętami śląskimi
- 1526 r. – Żory wraz z całym Śląskiem weszły w skład monarchii habsburskiej
- 1569–1629 – kościół katolicki w posiadaniu protestantów
- 1583 r. – pożar miasta, w wyniku którego spaleni uległa połowa miasta (przy Bramie Cieszyńskiej, Górne Przedmieście)
- 1627 r. – zajęcie miasta podczas wojny trzydziestoletniej przez wojska protestanckie Mansfelda, a następnie rabunek przez wojska katolickie, które odbiły miasto
- 1645–1666 – miasto rządzone przez Wazów (w ramach zastawu przez Habsburgów całego księstwa)
- 1661 r. – pożar miasta
- 11 maja 1702 r. – wielki pożar miasta; w pożarze zginęła większa część mieszkańców łącznie z burmistrzem, pozostali przy życiu mieszkańcy postanowili na pamiątkę tego dnia co roku wyruszać wieczorem 11 maja w wielkiej błagalnej procesji z pochodniami, by uchronić miasto od kolejnych pożarów (święto to obchodzone jest do dziś jako „Święto Ogniove”)
- 1742 r. – przejście Żor pod panowanie pruskie (w wyniku wojen pomiędzy Prusami a Austrią o Śląsk)

- 1776 r. – powstanie w mieście Kurkowego Bractwa Strzeleckiego
- 1807 r. – wielki pożar, który zniszczył większość drewnianej zabudowy miasta: spaliło się 150 budynków oraz 15 stodół z zapasami zboża, ratusz miejski z podcieniami, drewniany kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (na jego miejscu stoi kaplica poświęcona św. Janowi Nepomucenowi); po tym pożarze zapadła decyzja, by miasto odbudowywać już wyłącznie w formie murowanej (użyto m.in. cegłę pochodzącą z rozbiórki murów obronnych; w 1824 r. władze zakazały ich rozbiórki, dzięki czemu do dnia dzisiejszego zachowało się niecałe 40% murów miejskich)
- XIX w. – przemiany gospodarcze w mieście (dotychczasowy charakter miasta, utrzymującego się z rzemiosła, drobnego handlu i rolnictwa, zaczął zmieniać się na bardziej przemysłowy)
- 1814 r. – założenie cmentarza żydowskiego (w nieczynnej już nekropoli pochowanych jest co najmniej 668 osób)
- 1817 r. – zamknięcie cmentarza znajdującego się wokół kościoła św. św. Filipa i Jakuba
- 1818 r. – Żory weszły w skład nowo utworzonego powiatu rybnickiego
- 1824 r. – budowa wodociągu miejskiego (woda ze źródła „Bagno” w lesie woszczyckim sprowadzana do basenu na rynku za pomocą wydrążonych pni drewnianych); założenie cmentarza katolickiego obok kościoła parafialnego, za murami miejskimi w miejscu zasypanej fosy (w nekropolii czynnej do 1923 r. pochowanych jest ponad 13 tys. zmarłych)
- 1830 r. – utworzenie na Górnym Przedmieściu (ob. ul. Męczenników Oświęcimskich) szpitala, rozbudowanego w 1885 r.
- 1830–1832 – powstanie w lasach żorskich huty „Waleska”
- 1837 r. – opis miasta, które określone zostało jako niewielkie (miał się w nim znajdować szpital, dwa kościoły katolickie, dwie bramy, a w 250 domach mieszkało 2 800 osób)
- 1840 r. – budowa młyna, który w 1857 r. uzyskał napęd parowy na wzór młynów amerykańskich, należącego do rodziny Sternów (w rodzinie tej w 1888 r. urodził się Otto Stern, późniejszy laureat Nagrody Nobla z dziedziny fizyki w 1943 r.)
- 1842 r. – powstanie Huty Pawła (później funkcjonującej jako Odlewnia Żeliwa)
- 1847–1848 – epidemia „morowego powietrza” w mieście, w wyniku której zmarło 878 katolików (brak danych o innych wyznaniach)
- 1851 r. – założenie cmentarza ewangelickiego (w sąsiedztwie ówczesnego kościoła (obecnie zachowanych jest ponad 250 grobów)
- 1851 r. – rozpoczęcie budowy drogi do Orzesza oraz traktu z Pszczyzny do Rybnika
- 1854 r. – poświęcenie kościoła ewangelickiego, do którego w 1875 r. dobudowano wieżę kościelną
- 1857 r. – założenie gimnazjum (pierwszego w okręgu rybnickim o charakterze koedukacyjnym)
- 1862 r. – otwarcie szkoły przemysłowej dla dziewcząt

- 1880 r. – budowa synagogi
- 1884 r. – oddanie do użytkowania połączenia kolejowego z Orzeszem; w dniu 1 września zostają oddany do użytku budynek dworca kolejowego
- 1888 r. – oddanie do użytkowania połączenia kolejowego z Gliwicami
- koniec XIX w. – budowa utwardzonych dróg do Rybnika, Pszczyny i Orzesza
- 1912 r. – powołanie Towarzystwa Śpiewaczego (chóru) „Feniks” (powstałego w wyniku przekształcenia tajnego Towarzystwa Górnośląskiej Młodzieży Ludowej)
- 1913 r. – oddanie do użytkowania połączenia kolejowego z Wodzisławiem (przez Pawłowice i Jastrzębie)
- 1919, 1920, 1921 r. – mieszkańcy Żor uczestniczyli w walkach we wszystkich trzech powstaniach śląskich; w działaniach bojowych III powstania zasłużył się Żorski Pułk Piechoty Wojsk Powstańczych
- 20 marca 1921 r. – plebiscyt na Śląsku – mieszkańcy Żor w większości opowiedzieli się za pozostaniem w państwie niemieckim (za Polską głosowało 1 036 osób, za Niemcami 2 353 osoby, 9 głosów nieważnych); odmienna sytuacja była na terenach wiejskich, które zaraz po wojnie przyłączone zostały do Żor: w Baranowicach za Polską głosowało 176, a za Niemcami 38 osób; w obszarze dworskim Baranowice za Polską 96, za Niemcami 63, 1 głos nieważny; w miejscowościach: Folwarki za Polską 59, za Niemcami 14; Kleszczów: za Polską 320, za Niemcami 32; Osiny: za Polską 208, za Niemcami 54, 1 głos nieważny; Rogoźna: za Polską 240, za Niemcami 49, 3 głosy nieważne; Rowień: za Polską 374, za Niemcami 33; Rój: za Polską 335, za Niemcami 40
- 4 lipca 1922 r. – przejęcie władzy w Żorach przez polską administrację
- okres międzywojenny – powstało w Żorach wiele organizacji polskich, takich jak: Towarzystwo Oświaty na Górnym Śląsku im. św. Jacka (1919 r.), Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” (1920 r.), Towarzystwo Śpiewacze „Feniks” (chór), Związek Harcerstwa Polskiego, Związek Matek Polek, Klub Sportowy „Pogoń”
- 1922 r. – powołanie Państwowego Gimnazjum im. Karola Miarki, Sądu Powiatowego oraz otwarcie zakładu „Minerwa”
- 1925 r. – założenie nowego cmentarza katolickiego przy ul. Stodolnej; uruchomienie komunikacji autobusowej z Rybnikiem; wybudowanie nowej „Sokolni”
- 1929–1931 – budowa nowego kościoła ewangelickiego pod imieniem Zbawiciela
- 1936 r. – oddanie połączenia kolejowego z Rybnikiem, przedłużone po dwóch latach do Pszczyny
- 1938 r. – powstanie Ogrodu Jordanowskiego
- 1939–1945 – okupacja hitlerowska – w dniu 1 września miasto zajęła Wehrmacht, a w październiku Żory zostały bezpośrednio włączone do III Rzeszy; w mieście utworzono Polenlager nr 95 Sohrau
- 1943 r. – nagroda Nobla w dziedzinie fizyki dla urodzonego w Żorach niemieckiego fizyka żydowskiego pochodzenia – Otto Sterna (1888–1969)

- 19–20 stycznia 1945 r. – przemarsz więźniów z obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau do stacji w Wodzisławiu Śląskim (tzw. marsz śmierci), na terenie obecnego miasta zginęło wtedy 47 więźniów
- 1945 r. – od stycznia do marca trwały walki o Żory sił Armii Czerwonej (95. korpusu piechoty i 1. czechosłowackiej brygady pancernej) z wojskami niemieckimi, w czasie których w dniu 24 marca, w wyniku intensywnego ostrzału artyleryjskiego i późniejszego trzydniowego pożaru, 80% zabudowy miasta zostało doszczętnie zniszczone
- od 1945 r. do pocz. lat 70. XX w. – odbudowa miasta
- 1946 r. – powiększenie obszaru miasta poprzez przyłączenie sąsiednich wsi: Nowej Wsi, Folwarków, Baranowic, Kleszczowa, Rownia, Rogoźnej i Osin
- 1969 r. – zdobycie przez Żory i miejsca w ogólnopolskim konkursie „Mistrza Gospodarności”
- 1970 r. – powołanie Przedsiębiorstwa Budownictwa Mieszkaniowego Przemysłu Węglowego „Fadom” wytwarzającego elementy wielkopłytowe dla budownictwa mieszkaniowego Żor, Jastrzębia, Wodzisławia, Rybnika, Leszczyn, Łazisk, Chorzowa itd.
- ok. 1976–1978 – budowa kopalni węgla kamiennego „Żory” na terenie dzielnicy Rój, początkowo zwanej „Świerklany w budowie”, a w pewnym okresie „ZMP” (pierwszą eksploatację rozpoczęto 4 grudnia 1979 r., kopalnię zlikwidowano w 1996 r.)
- lata 70. i 80. XX w. – intensywny przyrost demograficzny Żor, związany z rozwojem górnictwa węgla kamiennego; na obrzeżach zabytkowego miasta powstała wielotysięczna aglomeracja tworząca liczne osiedla z wielkiej płyty (począwszy od Osiedla 700-lecia Żor, budowanego w latach 1969–1972)
- 1979 r. – uruchomienie ciepłowni miejskiej
- 1982 r. – uruchomienie miejskiej oczyszczalni ścieków
- 1982 r. – oddanie do użytku Zakładów Tworzyw Sztucznych „Krywałd ERG II”
- 1997 r. – modernizacja płyty Rynku
- 1999 r. – Żory powiatem grodzkim

Załącznik 2. Rejestr zabytków

Lp.	Adres	Obiekt objęty ochroną	Numer rejestru zabytków, data wpisu
1	Żory	Układ urbanistyczny w granicach ulic św. Augustyna Biskupa, Ogrodowej, Męczenników Oświęcimskich, Nerlicha.	A/585/66 16 lutego 1966 r.
2	Żory	Mury obronne – zachowane fragmentarycznie wzdłuż ul. Ogrodowej (d. ul. Manifestu Lipcowego) i ul. Męczenników Oświęcimskich – z XIV w., gotyckie, murowane. Granice ochrony obejmują mury oraz przylegającą do nich część parcel.	A/574/66 16 lutego 1966 r.
3	Żory	Kościół parafialny pw. św. św. Filipa i Jakuba z XV w., gotycki, murowany, z wieżą. Granice ochrony obejmują kościół wraz z najbliższym otoczeniem.	A/573/66 16 lutego 1966 r.
4	Żory	Plebania przy kościele parafialnym pw. św. św. Filipa i Jakuba z XIX w., klasycystyczna, murowana. Granice ochrony obejmują obiekt w ramach ogrodzenia.	A/575/66 16 lutego 1966 r.
5	Żory, ul. Bramkowa 1	Budynek mieszkalny z XIX w., murowany. Granice ochrony obejmują obiekt w ramach działki budowlanej.	A/280/09 16 lutego 1966 r.
6	Żory, ul. Dworcowa 1	Budynek mieszkalny z XIX w., klasycystyczny, murowany. Granice ochrony obejmują obiekt w ramach działki budowlanej.	A/584/66 16 lutego 1966 r.
7	Żory, ul. Dworcowa 6	Budynek mieszkalny, w którym obecnie mieści się szkoła muzyczna, wzniesiony w 1903 r. w stylu neogotyku z elementami neobaroku i secesji oraz najbliższe otoczenie budynku z zielenią wysoką i niską, zakomponowaną jako niewielki park, a także ogrodzenie w formie kutej kraty na niskiej podmurówce.	A/174/06 20 lutego 2006 r.

8	Żory, ul. Dolne Przedmieście 1, u zbiegu z ulicą Dworcową	Budynek administracyjno-usługowy (obecnie siedziba Miejskiego Domu Kultury), wzniesiony w latach 1954–1956 w stylu uproszczonego neorenesansu oraz najbliższe otoczenie budynku w ramach działki nr 2292/222.	A/169/06 20 lutego 2006 r.
9	Żory, ul. Dolne Przedmieście 5	Budynek mieszkalny, wzniesiony w 2. połowie XIX w. w stylu eklektycznym z dominującymi elementami neomanieryzmu. Granice ochrony obejmują budynek w obrysie murów zewnętrznych.	A/170/06 20 lutego 2006 r.
10	Żory, ul. Kościuszki (na skrzyżowaniu z ul. Osińską i ul. Wjazdową); ul. Osińska	Zespół zabudowy kościoła ewangelicko-augsburskiego w Żorach, który tworzą: budynek kościoła imienia Zbawiciela, wzniesiony w latach 1929–1931 wg projektu braci Huberta i Henryka Erasów z Wrocławia, w stylu modernistycznym z elementami stylu neobarokowego oraz uproszczonym stylem <i>art deco</i> we wnętrzu; budynek parafii, wzniesiony w 1907 r., o formie łączącej elementy stylów historycznych oraz tzw. stylu narodowego; najbliższe otoczenie obu budynków w ramach działek numer 211, 212 i 2489/213. Granice ochrony obejmują kościół z otoczeniem w ramach działek 211 i 212 (w kształcie trójkąta ograniczonego ulicami: Kościuszki, Osińską i Wjazdową) oraz budynek parafii z otoczeniem w ramach działki 2489/213.	A/98/03 7 listopada 2003 r.
11	Żory, ul. Męczenników Oświęcimskich 28	Część zabudowy dawnego garnizonu wojskowego: dawne ujeżdżalnie i dwie części dawnych stajni po obu jej stronach. Trzy środkowe budynki nakryte odrębnymi dachami, w granicach murów zewnętrznych (bez przybudówek) – zgodnie z oznaczeniem na załączonej mapie, stanowiącej integralną część niniejszej decyzji.	A/510/2019 4 stycznia 2019 r.
12	Żory, ul. Murarska 11	Budynek mieszkalny z XIX w., murowany. Granice ochrony obejmują obiekt w ramach działki budowlanej.	A/586/66 16 lutego 1966 r.
13	Żory, ul. Murarska 13	Budynek mieszkalny z XIX w., murowany. Granice ochrony obejmują obiekt w ramach działki budowlanej.	A/587/66 16 lutego 1966 r.

14	Żory, ul. Murarska 19	Budynek mieszkalny z XIX w., murowany. Granice ochrony obejmują obiekt w ramach działki budowlanej.	A/588/66 16 lutego 1966 r.
15	Żory, ul. Murarska 35	Budynek mieszkalny z XIX w., murowany. Granice ochrony obejmują obiekt w ramach działki budowlanej.	A/590/66 16 lutego 1966 r.
16	Żory, ul. Murarska 37	Budynek mieszkalny z XIX w., murowany. Granice ochrony obejmują obiekt w ramach działki budowlanej.	A/591/66 16 lutego 1966 r.
17	Żory, ul. Muzealna 1	Zespół zabudowy, w skład którego wchodzi: budynek mieszkalny (willa) wraz z oficyną, wzniesiony w 1908 r. w stylu historyzującym z elementami neomanierizmu niderlandzkiego; altana wzniesiona w stylu neomanierizmu; ogród willowy o charakterze reprezentacyjnym; ogrodzenie od strony ul. Męczenników Oświęcimskich. Granice ochrony obejmują cały zespół usytuowany na działce nr 1912/163.	A/171/06 20 lutego 2006 r.
18	Żory, Rynek 1	Budynek mieszkalny z XIX w., murowany. Granice ochrony obejmują obiekt w ramach działki budowlanej.	A/739/2020 2 listopada 1956 r.
19	Żory, Rynek 12	Budynek mieszkalny z XIX w., murowany. Granice ochrony obejmują obiekt w ramach działki budowlanej.	A/576/66 16 lutego 1966 r.
20	Żory, Rynek 23	Budynek mieszkalny z XIX w., odbudowany po wojnie, murowany. Granice ochrony obejmują obiekt w ramach działki budowlanej.	A/577/66 16 lutego 1966 r.
21	Żory, ul. Szeptyckiego 4	Budynek mieszkalny z XIX w., klasycystyczny, murowany. Granice ochrony obejmują budynek.	A/604/66 17 marca 1966 r.
22	Żory, ul. Szeptyckiego 6	Budynek mieszkalny z XIX w., klasycystyczny, murowany. Granice ochrony obejmują budynek.	A/761/2021 16 lutego 1966 r.

23	Żory, ul. Szeptyckiego 9	Budynek mieszkalny z XIX w., klasycystyczny, murowany. Granice ochrony obejmują obiekt w ramach parceli budowlanej.	A/593/66 16 lutego 1966 r.
24	Żory, ul. Szeptyckiego 12, u zbiegu z ul. Szeroką	Budynek z XIX w. Granice ochrony obejmują cały budynek (bryłę, elewacje wraz z wystrojem, sień, z wyłączeniem pozostałych pomieszczeń) oraz otoczenie w ramach działki.	A/560/2019 3 października 1994 r.
25	Żory, ul. Szeptyckiego 19	Bryła i elewacja frontowa kamienicy mieszkalno- usługowej, położonej na działce ewidencyjnej nr 2374/222 (obręb Żory). Zakres wpisu do rejestru zabytków obejmuje bryłę budynku i elewację frontową (tj. południową od strony ul. Szeptyckiego) – zgodnie z oznaczeniem na załączonej mapie, stanowiącej integralną część decyzji.	A/674/2020 14 lipca 2020 r.
26	Żory, ul. Szeroka 7 (dawniej ul. Armii Czerwonej)	Budynek mieszkalny (narożny) z XIX w., murowany. Granice ochrony obejmują obiekt w ramach działki budowlanej.	A/844/21 16 lutego 1966 r.
27	Żory, ul. Szeroka 7a	Budynek mieszkalny, wzniesiony ok. połowy XVIII w. oraz przylegający do niego mur wzdłuż ul. Szerokiej. Granice ochrony obejmują budynek w obrysie murów zewnętrznych.	A/172/06 20 lutego 2006 r.
28	Żory, ul. Szeroka 12	Budynek mieszkalny z XIX w., murowany. Granice ochrony obejmują obiekt w ramach działki budowlanej.	A/579/66 16 lutego 1966 r.
29	Żory, ul. Szeroka 14	Budynek mieszkalny z XIX w., murowany. Granice ochrony obejmują obiekt w ramach działki budowlanej.	A/580/66 16 lutego 1966 r.
30	Żory, ul. Szeroka 16	Budynek mieszkalny z XIX w., murowany. Granice ochrony obejmują obiekt w ramach działki budowlanej.	A/581/66 16 lutego 1966 r.
31	Żory, ul. Szeroka 20	Budynek mieszkalny z XIX w., murowany. Granice ochrony obejmują obiekt w ramach działki budowlanej.	A/582/66 16 lutego 1966 r.

32	Żory, ul. Szkolna 42	Kaplica Obiekt na działce nr 957/62. Uwaga: do rejestru zabytków ruchomych wpisana jest figura św. Jana Nepomucena (nr rej. B/318/2016).	A/479/2016 14 lipca 2016 r.
33	Żory-Baranowice, ul. Zamkowa	Pałac z XVII w., część środkowa z 1. połowy XIX w., części boczne z końca XIX w., późnoklasycystyczny, murowany. Granice ochrony rozciągają się na całość obiektu – w ramach ogrodzenia.	A/542/66 16 lutego 1966 r.
34	Żory-Baranowice, ul. Zamkowa i ul. Lipowa	Park przypałacowy na terenie działek nr 1088/33, 1054/33, 1055/36, 912/181, 951/36, 880/179.	A/484/2016 14 grudnia 2016 r.
35	Żory-Rogoźna, ul. Wodzisławska 111	Budynek mieszkalny z końca XIX w. w stylu historyzmu z elementami neoklasycyzmu. Granice ochrony obejmują budynek.	A/1551/94 23 grudnia 1994 r.
36	Żory-Rowień, ul. Rybnicka, u wylotu ul. Wiejskiej	Kaplica przydrożna z XIX w., barokowo-klasycystyczna, murowana, z półkolistą absydą. Granice ochrony obejmują obiekt.	A/365/12 17 marca 1966 r.

Załącznik 3. Gminna Ewidencja Zabytków

Lp.	Obiekt	Adres (ulica, nr)
1	Układ urbanistyczny miasta Żory (wpisany do rejestru zabytków)	ul. Męczenników Oświęcimskich, ul. Dolne Przedmieście, ul. Pszczyńska, ul. Huloki, ul. Stodolna, al. Niepodległości
2	Mury obronne (wpisane do rejestru zabytków)	Pomiędzy ulicami Męczenników Oświęcimskich, Dolne Przedmieście, Garncarską, Bramkową i Ogrodową
3	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. św. Augustyna Biskupa 2
4	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. św. Augustyna Biskupa 40
5	Krzyż	ul. Boryńska 6
6	Budynek dawnej fabryki rowerów	ul. Boryńska 7
7	Budynek mieszkalny (wpisany do rejestru zabytków)	ul. Bramkowa 1
8	Budynek mieszkalny	ul. Bramkowa 6
9	Dwór i folwark	ul. Brodecka 16, Świerklaniecka
10	Zespół zabudowy ceglanej	ul. Brzozowa 1A, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 15
11	Budynek mieszkalny	ul. Chopina 4
12	Cmentarz wyznania mojżeszowego (park kulturowy)	ul. Cmentarna
13	Budynek mieszkalny	ul. Dębowa 13
14	Krzyż	ul. Dębowa, ul. Miarki
15	Gospoda z zajazdem oraz salą widowiskową (wpisana do rejestru zabytków)	ul. Dolne Przedmieście 1
16	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Dolne Przedmieście 2
17	Budynek mieszkalno-usługowy (wpisany do rejestru zabytków)	ul. Dolne Przedmieście 5
18	Budynek mieszkalno-usługowy (wpisany do rejestru zabytków)	ul. Dworcowa 1

19	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Dworcowa 5
20	Budynek mieszkalny „Willa Szczepanów” (wpisany do rejestru zabytków)	ul. Dworcowa 6
21	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Dworcowa 7
22	Budynek mieszkalny „Willa Nerlichów”	ul. Dworcowa 8
23	Budynek usługowy	ul. Dworcowa 9
24	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Dworcowa 11
25	Willa	ul. Dworcowa 12
26	Budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 31
27	Budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 33
28	Budynek dworca PKP	ul. Dworcowa 35
29	Budynek mieszkalny	ul. Fabryczna 8
30	Krzyż kamienny	ul. Folwarska, ul. W. Pałki
31	Budynek mieszkalny	ul. Garncarska 5
32	Kościół parafialny pw. św. św. Filipa i Jakuba (wpisany do rejestru zabytków)	ul. Garncarska 16
33	Probostwo parafii św. św. Filipa i Jakuba (wpisane do rejestru zabytków)	ul. Garncarska 16
34	Krzyż – Boża Męka	ul. Garncarska 16
35	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Garncarska 26
36	Krzyż kamienny	ul. Główna 60
37	Kaplica	ul. Główna
38	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Górne Przedmieście 2
39	Krzyż kamienny – Pasja	ul. Graniczna
40	Dworek „Bies”	ul. Kasztanowa 15

41	Kaplica	ul. Kasztanowa, ul. Tęczowa
42	Cmentarz	ul. P. Klimka, ul. Garncarska, ul. Męczenników Oświęcimskich
43	Krzyż pokutny	ul. Garncarska, ul. Męczenników Oświęcimskich
44	Krzyż kamienny	ul. Kłokocińska, ul. Wodzisławska
45	Budynek mieszkalny	ul. Koszarowa 1-3
46	Budynek mieszkalny	ul. Koszarowa 4
47	Synagoga (dawna)	ul. Kościuszki 3
48	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Kościuszki 12-14
49	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Kościuszki 18
50	Krzyż kamienny	ul. Kościuszki 18
51	Kamienica mieszkalna „Bajglówka”	ul. Kościuszki 22
52	Krzyż kamienny	ul. Kościuszki 77-79
53	Dworzec PKP Baranowice	ul. Kościuszki 105
54	Krzyż kamienny	ul. Kościuszki, ul. Wyjazdowa
55	Kościół ewangelicko-augsburski (wpisany do rejestru zabytków)	ul. Kościuszki, ul. Nowa Osińska
56	Probostwo parafii ewangelicko-augsburskiej (wpisane do rejestru zabytków)	ul. Kościuszki, ul. Nowa Osińska
57	Układ kościoła ewangelicko-augsburskiego	ul. Kościuszki, ul. Nowa Osińska
58	Krzyż kamienny	ul. Kościuszki 104-108
59	Garnizon wojskowy	ul. Męczenników Oświęcimskich 28A
60	Budynek mieszkalny	ul. Męczenników Oświęcimskich 44
61	Budynek mieszkalny	ul. Miarki 6
62	Budynek mieszkalny	ul. Miarki 13
63	Budynek mieszkalny	ul. Miarki 17
64	Budynek mieszkalny	ul. Mikołowska 2

65	Budynek mieszkalny	ul. Mikołowska 4
66	Budynek mieszkalny	ul. Mikołowska 7, 7A
67	Budynek mieszkalny	ul. Mikołowska 15
68	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Mikołowska 20
69	Budynek mieszkalny	ul. Mikołowska 37
70	Budynek mieszkalny	ul. Moniuszki 24-24a
71	Budynek mieszkalny	ul. Moniuszki 26
72	Budynek mieszkalny	ul. Moniuszki 28-28D
73	Budynek mieszkalny	ul. Murarska 1
74	Budynek mieszkalny (wpisany do rejestru zabytków)	ul. Murarska 11
75	Budynek mieszkalny (wpisany do rejestru zabytków)	ul. Murarska 13
76	Budynek mieszkalny (wpisany do rejestru zabytków)	ul. Murarska 19
77	Budynek mieszkalny (wpisany do rejestru zabytków)	ul. Murarska 35
78	Budynek mieszkalny (wpisany do rejestru zabytków)	ul. Murarska 37
79	Kaplica	ul. Murarska
80	Willa Heringa z altaną, obecnie muzeum (wpisany do rejestru zabytków)	ul. Muzealna 1
81	Budynek mieszkalny	ul. Piaskowa 4
82	Budynek mieszkalny	ul. Piaskowa 6
83	Budynek mieszkalny	ul. Piaskowa 10
84	Budynek mieszkalny	ul. Piaskowa 12
85	Budynek aresztu (dawny)	ul. Powstańców 2-2a
86	Budynek mieszkalny	ul. Pszczyńska 2-4-6

87	Budynek mieszkalny	ul. Pszczyńska 9
88	Krzyż kamienny	ul. Pszczyńska, ul. św. Augustyna Biskupa
89	Krzyż kamienny	ul. Pszczyńska, ul. Zostawa
90	Krzyż kamienny	ul. Pszczyńska
91	Krzyż kamienny	ul. Pszczyńska, ul. Kleszczowska
92	Krzyż kamienny	ul. J. Pukowca 41
93	Krzyż kamienny	ul. J. Pukowca 60
94	Krzyż-Boża Męka	ul. J. Pukowca 63
95	Krzyż kamienny	ul. Reja, ul. Włociańska
96	Park (pocmentarny)	ul. Rybnicka
97	Klasztor Sióstr Boromeuszek	ul. Rybnicka 17
98	Krzyż kamienny	ul. Rybnicka 64
99	Kapliczka NMP	ul. Rybnicka 157
100	Budynek mieszkalny	ul. Rybnicka 169
101	Budynek mieszkalny	ul. Rybnicka 224
102	Krzyż kamienny	ul. Rybnicka 224
103	Budynek usługowo-mieszkalny	ul. Rybnicka 249, ul. Wiejska 1
104	Kaplica	ul. Rybnicka, ul. Wiejska
105	Kolumna św. Jana Nepomucena	Rynek
106	Kamienica mieszkalno-usługowa (wpisany do rejestru zabytków)	Rynek 1
107	Kamienica mieszkalno-usługowa	Rynek 2
108	Kamienica mieszkalno-usługowa	Rynek 3
109	Ratusz	Rynek 9
110	Kamienica mieszkalno-usługowa	Rynek 10
111	Budynek mieszkalno-usługowy (wpisany do rejestru zabytków)	Rynek 12

112	Budynek mieszkalno-usługowy (wpisany do rejestru zabytków)	Rynek 23
113	Budynek mieszkalno-usługowy	Rynek 24
114	Budynek mieszkalno-usługowy	Rynek 25
115	Budynek mieszkalno-usługowy	Rynek 26
116	Kaplica	ul. Starowiejska
117	Bunkier (system warowny Górny Śląsk)	ul. Szczekowicka
118	Budynek mieszkalno-usługowy (wpisany do rejestru zabytków)	ul. Szeptyckiego 4
119	Budynek mieszkalno-usługowy (wpisany do rejestru zabytków)	ul. Szeptyckiego 6
120	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Szeptyckiego 8
121	Budynek mieszkalno-usługowy (wpisany do rejestru zabytków)	ul. Szeptyckiego 9
122	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Szeptyckiego 11
123	Budynek mieszkalno-usługowy (wpisany do rejestru zabytków)	ul. Szeptyckiego 12
124	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Szeptyckiego 14
125	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Szeptyckiego 19
126	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Szeptyckiego 27
127	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Szeptyckiego 31
128	Budynek mieszkalny (wpisany do rejestru zabytków)	ul. Szeroka 7
129	Budynek mieszkalny (wpisany do rejestru zabytków)	ul. Szeroka 7A
130	Budynek usługowo-mieszkalny	ul. Szeroka 8
131	Budynek usługowo-mieszkalny	ul. Szeroka 10
132	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Szeroka 12

	(wpisany do rejestru zabytków)	
133	Budynek mieszkalno-usługowy (wpisany do rejestru zabytków)	ul. Szeroka 14
134	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Szeroka 15
135	Budynek mieszkalno-usługowy (wpisany do rejestru zabytków)	ul. Szeroka 16
136	Budynek mieszkalno-usługowy (wpisany do rejestru zabytków)	ul. Szeroka 20
137	Krzyż kamienny	ul. Szkolna 61
138	Kaplica (wpisana do rejestru zabytków)	ul. Szkolna 42
139	Kapliczka maryjna	ul. Szoszowska 35
140	Figura św. Jana Nepomucena	ul. Szoszowska, ul. P. Stelmacha
141	Krzyż kamienny	ul. Ustronna
142	Krzyż kamienny	ul. Wodzisławska 17
143	Budynek mieszkalny	ul. Wodzisławska 78
144	Krzyż kamienny	ul. Wodzisławska 78
145	Krzyż pokutny	ul. Wodzisławska 87
146	Krzyż kamienny	ul. Wodzisławska 108
147	Dwór (wpisany do rejestru zabytków)	ul. Wodzisławska 111
148	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Wodzisławska 170
149	Budynek usługowy	ul. Wodzisławska 300
150	Kaplica	ul. Wodzisławska, Chopina
151	Kaplica	ul. Wodzisławska 314
152	Kapliczka nadrzewna „Dąb Maryjny” z aleją dębów	ul. Wolności
153	Park „Strzelnica”	ul. Wolności
154	Budynek mieszkalny	ul. Wysoka 11

155	Pałac (wpisany do rejestru zabytków)	ul. Zamkowa
156	Park przypałacowy	ul. Zamkowa
157	Budynek usługowo-mieszkalny	ul. T. Zgaślika 1
158	Budynek usługowo-mieszkalny	ul. T. Zgaślika 3
159	Kapliczka	ul. Zostawa 19
160	Krzyż kamienny	ul. Zostawa 29

Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków znajduje się w załączniku nr 4.

Załącznik 4. Wykaz stanowisk archeologicznych na terenie miasta Żory

Lp.	Miejscowość, lokalizacja	Nr stanowiska na obszarze	Nr stanowiska w miejscowości	Typ stanowiska, chronologia
Obszar AZP 103-44 – stanowiska ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków				
1	Żory Osiami ulic: Dolne Przedmieście, Męczenników Oświęcimskich, Górne Przedmieście, Ogrodowa, św. Augustyna Biskupa	73 (nr rej. zabytków A/585/66)	1	miasto średniowieczne, okres nowożytny
2	Żory	74	2	archiwalne
3	Żory al. Niepodległości, Górne Przedmieście, Męczenników Oświęcimskich	75	3	archiwalne
4	Żory ul. Malinowa, ul. Tulipanowa	3	11	ślad osadniczy, osada, późne średniowiecze, okres nowożytny
5	Żory ul. Różana, ul. Konwaliowa	4	12	osada, okres nowożytny
6	Żory ul. Siewna, ul. Jesionek	72	13	punkt osadniczy, okres nowożytny
7	Żory-Rogoźna ul. Wybickiego, ul. Traugutta	2	1	ślad osadniczy, okres nowożytny
8	Żory-Rogoźna ul. Wodzisławska, ul. Rolnicza, ul. Chopina	77	2	wieś, początek XIV w., czasy współczesne
9	Żory-Baranowice ul. Pukowca, ul. Zamkowa	78	8	wieś, 2. połowa XV w., czasy współczesne
10	Żory-Baranowice ul. Ogrodnicza	44	5	ślad osadniczy, późne średniowiecze, okres nowożytny

11	Żory-Baranowice ul. Brzoskwiniowa, ul. Sadowa	45	6	osada, okres nowożytny
12	Żory-Baranowice ul. Ogrodnicza, ul. Lipowa	47	7	ślad osadniczy, późne średniowiecze
13	Żory-Rój ul. Węglowa, ul. Gwarków, ul. Szttygarska	76	1	archiwalne, późne średniowiecze
14	Żory-Rój ul. Świerklańska, ul. Kaczeńców	63	3	ślad osadniczy, późne średniowiecze
15	Żory-Rój ul. Świerklańska, ul. Brodecka	64	4	ślad osadniczy, osada, epoka kamienia, późne średniowiecze
16	Żory-Rój ul. Graniczna, ul. Skrzeczkowicka	65	5	ślad osadniczy, punkt osadniczy, epoka kamienia, okres nowożytny
17	Żory-Osiny ul. Gajowa 86-89	1	1	ślad osadniczy, późne średniowiecze
18	Żory-Osiny Aleja Jana Pawła II, ul. Spółdzielcza	5	2	ślad osadniczy, okres nowożytny
19	Żory-Osiny Aleja Jana Pawła II, ul. Spółdzielcza, ul. Towarowa	6	3	ślad osadniczy, punkt osadniczy, późne średniowiecze, okres nowożytny
20	Żory-Osiny ul. Biesiadna, ul. Spółdzielcza	7	4	ślad osadniczy, punkt osadniczy, późne średniowiecze, okres nowożytny
21	Żory-Osiny ul. Główna, ul. Biesiadna, ul. Spółdzielcza	8	5	ślad osadniczy, osada, późne średniowiecze, okres nowożytny
22	Żory-Osiny ul. Główna, ul. Biesiadna	9	6	osada, okres nowożytny

23	Żory-Osiny ul. Towarowa, ul. Biesiadna	10	7	ślad osadniczy, okres nowożytny
24	Żory-Osiny ul. Główna	11	8	punkt osadniczy, okres nowożytny
25	Żory-Osiny ul. Główna, ul. Towarowa	12	9	ślad osadniczy, późne średniowiecze, okres nowożytny
26	Żory-Osiny ul. Główna, ul. Towarowa	13	10	ślad osadniczy, późne średniowiecze, okres nowożytny
27	Żory-Osiny ul. Towarowa, Aleja Jana Pawła II	14	11	ślad osadniczy, okres nowożytny
28	Żory-Osiny ul. Towarowa, Aleja Jana Pawła II	15	12	ślad osadniczy, późne średniowiecze, okres nowożytny
29	Żory-Osiny ul. Towarowa, Aleja Jana Pawła II	16	13	ślad osadniczy, okres nowożytny
30	Żory-Osiny ul. Rodzinna, ul. Główna	17	14	ślad osadniczy, osada, mezolit, okres nowożytny
31	Żory-Osiny ul. Główna, ul. Rodzinna	18	15	ślad osadniczy, późne średniowiecze, okres nowożytny
32	Żory-Osiny Aleja Jana Pawła II, ul. Główna	19	16	punkt osadniczy, późne średniowiecze, okres nowożytny
33	Żory-Osiny ul. Główna, ul. Rodzinna	20	17	osada, okres nowożytny
34	Żory-Osiny ul. Główna, ul. Rodzinna	21	18	ślad osadniczy, późne średniowiecze, okres nowożytny
35	Żory-Osiny ul. Główna	22	19	punkt osadniczy, osada, późne średniowiecze, okres nowożytny

36	Żory-Osiny ul. Główna (przy granicy miasta)	23	20	śląd osadniczy, punkt osadniczy, późne średniowiecze, okres nowożytny
37	Żory-Osiny ul. Główna, ul. Wąwozowa (przy granicy miasta)	24	21	śląd osadniczy, punkt osadniczy, osada, mezolit, późne średniowiecze, okres nowożytny
38	Żory-Osiny ul. Główna, ul. Wąwozowa	32	22	osada, okres nowożytny
39	Żory-Osiny ul. Główna, ul. Wąwozowa	33	23	śląd osadniczy, okres nowożytny
40	Żory-Osiny ul. Szkolna	66	24	śląd osadniczy, osada, epoka kamienia, późne średniowiecze, okres nowożytny
41	Żory-Osiny ul. Szkolna	67	25	śląd osadniczy, punkt osadniczy, późne średniowiecze, okres nowożytny
42	Żory-Osiny ul. Szkolna	68	26	śląd osadniczy, punkt osadniczy, osada, okres nowożytny
43	Żory-Osiny ul. Szkolna	70	27	śląd osadniczy, okres nowożytny
44	Żory-Osiny ul. Szkolna	71	28	śląd osadniczy, osada, mezolit, okres nowożytny
45	Żory-Osiny ul. Szkolna, ul. Główna	80	29	wieś, początek XIV w., czasy współczesne
46	Żory Kleszczów ul. Ogrodnicza, ul. Działkowa	46	4	śląd osadniczy, okres nowożytny

Obszar AZP 102-44 – stanowiska w Gminnej Ewidencji Zabytków po weryfikacji przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków				
47	Żory-Folwarki ul. Reja	11	1	śląd osadnictwa, epoka kamienia
48	Żory-Folwarki ul. Reja	12	2	śląd osadnictwa, epoka kamienia, wczesna epoka brązu
49	Żory-Folwarki ul. Reja, ul. Rolnicza	13	3	śląd osadnictwa, epoka kamienia
50	Żory-Folwarki ul. Rolnicza	14	4	śląd osadnictwa, osada, epoka kamienia, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, okres nowożytny
51	Żory-Folwarki ul. Reja	15	5	śląd osadnictwa, punkt osadniczy, epoka kamienia, okres nowożytny
52	Żory-Folwarki ul. Rolnicza	16	6	śląd osadnictwa, epoka kamienia
53	Żory-Folwarki ul. Reja, ul. Folwarecka	17	7	śląd osadnictwa, późne średniowiecze, okres nowożytny
54	Żory-Folwarki ul. Pałki	18	8	śląd osadnictwa, późne średniowiecze, okres nowożytny
55	Żory-Folwarki ul. Folwarecka	19	9	śląd osadnictwa, późne średniowiecze, okres nowożytny
56	Żory-Folwarki ul. Folwarecka	20	10	śląd osadnictwa, epoka kamienia, pradzieje, późne średniowiecze, okres nowożytny
57	Żory-Rowień ul. Wrzosowa	21	1	śląd osadnictwa, epoka kamienna, okres wpływów rzymskich, późne średniowiecze, okres nowożytny

58	Żory-Rowień ul. Wrzosowa	22	2	śląd osadnictwa, okres nowożytny
59	Żory-Rowień ul. Wrzosowa	23	3	śląd osadnictwa, epoka kamienia, wczesna epoka brązu (?)
60	Żory-Rowień ul. Reja	24	4	śląd osadnictwa, późne średniowiecze, okres nowożytny
61	Żory-Rowień ul. Reja, ul. Rudzka	25	5	śląd osadnictwa, epoka kamienia, okres nowożytny
62	Żory-Rowień ul. Lazurowa, ul. Kochanowskiego	26	6	osada, późne średniowiecze, okres nowożytny
63	Żory-Rowień ul. Rybnicka, ul. Wiśniowa	27	7	śląd osadnictwa, późne średniowiecze, okres nowożytny
64	Żory-Rowień ul. Wiśniowa, ul. Harcerzy Buchalików	28	8	śląd osadnictwa, epoka kamienia, późne średniowiecze, okres nowożytny
65	Żory-Rowień ul. Reja, ul. Rybnicka	29	9	śląd osadnictwa, epoka kamienna, pradzieje, okres nowożytny
66	Żory-Rowień ul. Reja, ul. Rybnicka	30	10	śląd osadniczy, późne średniowiecze, okres nowożytny
67	Żory-Rowień ul. Rybnicka	31	11	punkt osadniczy, wczesne średniowiecze (?)
68	Żory-Rowień ul. Rybnicka	32	12	śląd osadnictwa, epoka kamienna, późne średniowiecze, okres nowożytny
69	Żory-Rowień ul. Rybnicka, ul. Wiśniowa	33	13	śląd osadnictwa, okres nowożytny
70	Żory ul. Ziemska	34	1	śląd osadniczy, późne średniowiecze, okres nowożytny

71	Żory ul. Polna	35	2	śląd osadnictwa, okres nowożytny
72	Żory ul. Polna	36	3	śląd osadnictwa, okres nowożytny
73	Żory ul. Polna, ul. Pałki	37	4	punkt osadniczy, pradzieje
74	Żory ul. Wygoda	38	5	śląd osadnictwa, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, okres nowożytny
75	Żory ul. Rybnicka	39	6	śląd osadniczy, późne średniowiecze, okres nowożytny
76	Żory ul. Rybnicka, Aleja Armii Krajowej	40	7	śląd osadnictwa, późne średniowiecze, okres nowożytny
77	Żory Aleja Armii Krajowej, ul. Rybnicka	41	8	śląd osadnictwa, okres nowożytny
78	Żory Aleja Armii Krajowej, ul. Folwarecka	42	9	śląd osadnictwa, punkt osadniczy, osada, epoka kamienia, wczesna epoka brązu (?), pradzieje, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, okres nowożytny
79	Żory Aleja Armii Krajowej, ul. Rybnicka	43	10	osada, późne średniowiecze, okres nowożytny
80	Żory ul. Rybnicka	44	11	śląd osadnictwa, późne średniowiecze, okres nowożytny
81	Żory ul. Rybnicka, Aleja Armii Krajowej	45	12	śląd osadnictwa, wczesna epoka brązu
82	Żory ul. Rybnicka, ul. Kradziejówka	46	13	śląd osadnictwa, późne średniowiecze, okres nowożytny

Obszar AZP 103-43 – stanowiska ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków				
81	Żory-Rój ul. Boguszowicka, Autostrada Bursztynowa	8	2	śląd osadnictwa, okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze
82	Żory-Kleszczów ul. Łużycka, ul. Skotnica	1	1	śląd osadnictwa, osada, późne średniowiecze, czasy nowożytne
83	Żory-Kleszczów ul. Mazurska, ul. Pszczyńska	2	2	śląd osadnictwa, osada, późne średniowiecze, czasy nowożytne
84	Żory-Kleszczów ul. Pszczyńska	3	3	śląd osadnictwa, osada, późne średniowiecze, czasy nowożytne
85	Żory-Kleszczów ul. Parkowa, ul. Cicha	4	4	śląd osadnictwa, czasy nowożytne

Uzasadnienie

Realizując obowiązek wynikający z art. 87 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 r. (t.j. Dz.U. z 2021, poz. 710 z późn. zm) po zakończeniu obowiązywania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami miasta Żory na lata 2017-2020, przygotowaniu sprawozdania, przystąpiono do sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami miasta Żory na lata 2021-2024.

Zapisy programu opieki nad zabytkami (...) są podstawowym narzędziem władz miasta w realizacji wszelkich przedsięwzięć oraz dla zapewnienia niezbędnych środków i narzędzi w celu umożliwienia wykonania poszczególnych jego założeń i wytycznych.

Pierwszy Program opieki opracowano dla miasta Żory na lata 2008-2012. Sprawozdanie z jego realizacji Prezydent Miasta przedstawił Radzie Miasta w czerwcu 2012 roku, cztery lata po jego uchwaleniu i zakończeniu obowiązywania. Kolejne sprawozdania przygotowywano, zgodnie z wymogiem ustawowym co dwa lata i na zakończenie obowiązywania programów, tj. w latach 2018 i 2021.

Na początku roku 2021 zweryfikowano i sprawdzono karty gminnej ewidencji zabytków (GEZ), co wiązało się ze sprawdzeniem stanu obiektów podlegających ochronie na podstawie z art. 6 i art. 7 ustawy o ochronie zabytków, obiektów znajdujących się na terenie miasta Żory. Pozostawiono karty ewidencyjne obiektów GEZ bez zmian, w koniecznych przypadkach przygotowano załączniki do kart z nową dokumentacją fotograficzną.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami miasta Żory na lata 2021-24 został opracowany zgodnie z wytycznymi Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków oraz Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Po przeprowadzeniu oceny stanu dziedzictwa kulturowego miasta, opracowaniu analizy z oceną szans i zagrożeń SWOT, określającej mocne i słabe strony dla ochrony dziedzictwa i zabytków, w nowym programie założono i opisano cele, działania i zamierzenia w przedmiotowym zakresie dla miasta Żory na najbliższe 4 lata z zasadami realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.

Wyznaczono cel główny, którym jest „Kontynuacja działań na rzecz wykorzystania dziedzictwa kulturowego Żor w procesach budowy potencjału gospodarczego miasta”, w związku z faktem, iż dziedzictwo kulturowe Żor jest atrakcyjnym i potencjalnie znaczącym czynnikiem rozwoju gospodarczego.

Zgodnie z wymogiem ustawowym Gminny Program Opieki nad Zabytkami miasta Żory na lata 2021-2024 uzyskał pozytywną opinię Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach.

Zapisy niniejszego programu stanowiąc będą integralną część prawa lokalnego.